

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

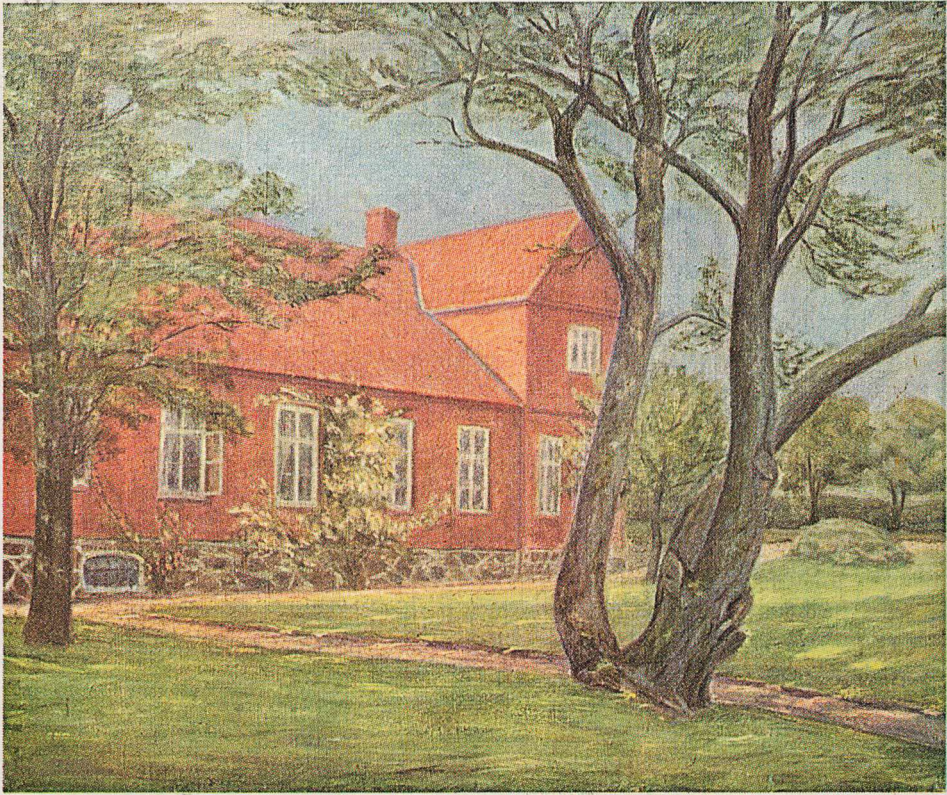
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Munksgaard, matr. nr. 1 af Vintersbølle

Holger Munk

EN
HOLGER MUNK
BIBLIOGRAFI

FORORD

Da jeg i 1970 udgav min bibliografi, var det med den begrundelse: »Da hovedparten af det, jeg hidtil har skrevet, ikke mere er i boghandelen, finder jeg det rimeligt, at jeg, der er den eneste, som har mulighed herfor, giver en samlet oversigt over, hvad jeg har fået trykt samt hvor og hvornår. Til oplysning for eventuelle læsere anfører jeg tillige (oftest i uddrag), hvorledes mine bøger er blevet modtaget af anmelderne.« Da denne fortegnelse ikke kom i handelen, men blev vedlagt en del af mine bøger, udgik den hurtigt og blev efterspurgt af bogsamlere – og ikke mindst af biblioteker.

Da den tilmed nu ikke kan være à jour-ført, udsendes den hermed i en ny – og hvad anmeldelser angår – udvidet udgave.

I anledning af min 80-årige fødselsdag i juli 1972 glædede min hustru, Esther Munk, mig med at bekoste udgivelsen af »Mindets lyse spil«, som længe havde været udgået af handelen og var efterspurgt, i en ny, smukkere og udvidet udgave. –

Nu i oktober 1973 er det 80 år siden, Esther blev født – ovre ved Stillehavet i Los Angeles – og da jeg ved, at jeg vanskeligt kan glæde hende mere, end ved at samle hvad andre har *skrevet om mig og mine bøger*, kommer denne samling som en kærlig lykønskning og dybfølt tak.

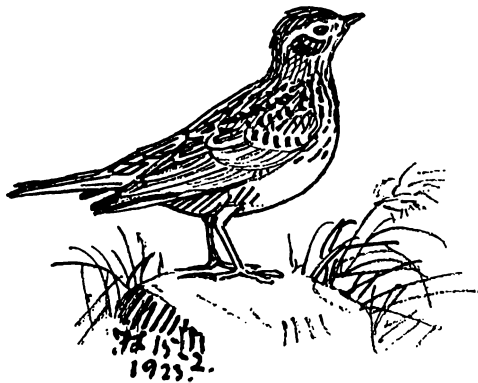
Det arbejde, som her foreligger, er således – bortset fra dette forord og den kronologiske fortegnelse – *ikke skrevet af mig*, som som sagt et uddrag af de betydeligste anmeldelser og karakteristikker af det, jeg har haft den lykke at få skrevet. Ingen har haft mulighed for at se det hele i én samling, men for den, der kunne ønske at stifte bekendtskab med, hvad jeg hidtil har fået udgivet, vil denne oversigt være vejledende og derved ydermere tjene et formål.

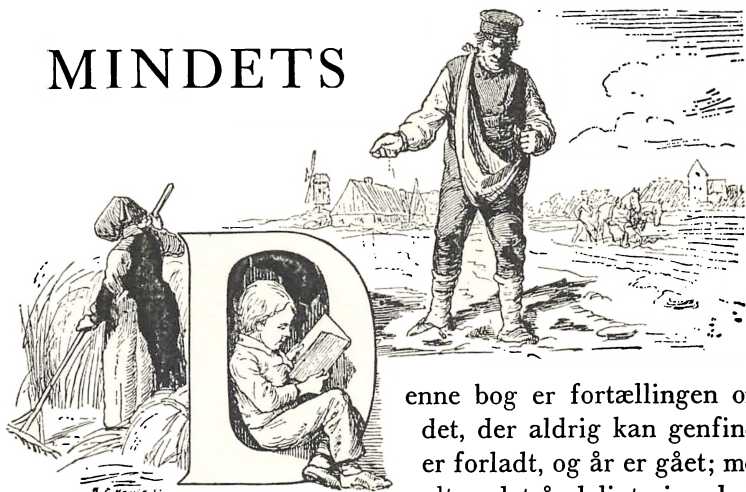
Færggården ved Jægerspris, i sommeren 1973.

Holger Munk

ANMELDERE

Albrektsen, Jacob, overbibliotekar	7, 33	Lambert Jensen, sognepræst	12
Andersen, Adolph, redaktør	17	Langer, Torben W., cand. mag.	29
Andersen, Carl A., redaktør	13	Lehmann, Johannes, dr. phil.	6, 28, 32
Ankerstrøm, A., skoleleder	5	Lindgren, Erik, departementschef	10
A. L. L. i Politiken	14	Meyer, Poul, dr. jur., professor	15
Borup, H. C., sognepræst	25	Mikkelsen, J., redaktør	4
Bruun, redaktør	13	Nabe-Nielsen, F., museumsleder	32
Fang, Arthur, direktør	16	Nielsen, Frederik, dr. phil., professor	11
Garboe, Axel, dr. phil.	4, 9, 27	Nielsen, Jens A., overbibliotekar	35
Hansen, Peder, cand. mag.	4, 12	Nielsen, P. C., lektor, amanuensis	26
Holt, Paul, seminarierektor	6, 16, 26	Rude, Axel, redaktionssekretær	3
Jacobsen, Ole, universitetsbibliotekar	24	Schmidt, I. Boisen, dr. phil., lektor	28
Jensen, N. P., generalanmelder	10	Steensberg, Axel, dr. phil., professor	5
J. L. H. i Politiken	3	Topsøe-Jensen, auditor, museumsleder	7
Kjær, Flemming, anmelder	16	Taaning, Tage, anmelder	13
		Ørberg, Paul G.	22, 35

enne bog er fortællingen om barndommens land, om det, der aldrig kan gendannes, når det først engang er forladt, og år er gået; men som man alligevel – som alt andet åndeligt eje – heller aldrig helt kan miste.

Med disse ord indledes »Mindets lyse spil«. Barndomsminder fra en gård i Syd-sjælland omkring århundredskiftet.

Bogen blev udgivet af Næstved Tidende som jubilæumsskrift i anledning af bla-dets hundredårsdag den 6. juli 1966. Oplag 1500.

Jubilæumsbogen, der er på 150 sider med 58 illustrationer, fortrinsvis træsnit af kendte kunstnere, kom på eget forlag.

Jubilæumsudgaven, der hurtigt udgik af handelen, udkom i 1972 i en ny og udvi-det udgave og i et format, som svarer til mine andre bøger, samt med betydelig fle-re og delvis 4-farvetryk-illustrationer – i 700 ekspl.

Udtog af anmeldelser:

I Politiken d. 6. juli 1966 ved J. L. H.:

Rolige og tilforladelige beretninger

I en række rolige og tilforladelige beretninger giver den lærde skolemand de ind-tryk, han har bevaret fra barndommen. – Bogen er rigt illustreret og overordentlig smukt udført og tjener udgiveren til megen ære.

Novellens form og charmerende egenskaber

I Vejle Amts Folkeblad ved redaktionssekretær Axel Rude d. 7. juli 1966:

Skrive kan Holger Munk, så erindringsbogens kapitler får *novellens form og char-merende egenskaber*; hans minder fra barndomstiden er på en gang egenskildring, kulturhistorie, personlige indtryk og videnskabsmanden, der i erindringen genfrem-kalder spor af øvrige slægtsleds liv og færden i en praktisk hverdag.

Den lille skildring af gården er en fuldkommen usentimental, men vidunderlig følsom analyse af, hvad naturglæde og ejerfølelse vil sige. – Forfatteren har selv stået for billedvalget, der er usædvanlig smukt og i samklang med teksten. *En smag-fuld og fornem bog i sin art.*

I Næstved-bladene d. 7. juli 1966 skriver dr. phil. Johannes Lehmann:

(Omtalen omfatter også – delvis – Holger Munks andre bøger)

Læser man Holger Munk om og om igen, imponeres man, for der ligger guld i barer i hans skrifter, der er noget helt for sig selv, ovenover og udenfor, hvad der ellers kommer i lignende retninger.

Som skribent er Holger Munk meget stor. Han kan vort sprog, han kender alle dets mange muligheder. Det er en fryd at læse ham. Værket, han nu rækker os, vil leve til ære for ham også som illustratør, vælger af billeder og som fortolker i vort reneste danske mål. – Han er en humanistisk ener, med en ganske forbavsende åndelig spændvidde. – Det vil være selv den allerstrengeste fagmand i bogfremstilling umuligt at sætte fingeren på noget galt i denne bog. – Man føler en egen glæde ved just at holde denne fornemme bog i hånden. Havde Holger Munk ikke skrevet andet end disse erindringer, ville hans navn være fastslået.

I Frederiksborg Amts Avis d. 12. juli 1966 skriver dr. phil. Axel Garboe:

Smukkere bog skal man lede længe efter

Man åbner altid en bog af Holger Munk – skolemanden, forpagteren på den dejlige og historisk så minderige Jægerspris Færggård, og den lærde landbrugs- og kulturhistoriker – med nogen forventningsglæde både med hensyn til indholdet og fordi hver bog af denne forfatter bærer præg af en kunstners sind, åbent for al dansk natur og for menneskelivet i lyst og nød. *Smukkere bog om livsudviklingen skal man lede længe efter i dansk litteratur*, og den er baggrunden for det store forfatterskab, som foreligger fra Holger Munk indtil i dag.

I Sjællandsposten d. 28. juli 1966 skriver redaktør J. Mikkelsen:

»Mindets lyse spil« er en anseelig bog på halvandet hundrede sider, som forfatteren har illustreret med en mængde af virkelig gode billeder, dels med gengivelser af egne malerier og tegninger og dels med kendte kunstners værker som f.eks. Johannes Larsen.

Billedvalget er foretaget med megen dygtighed, og det er ikke alene en glæde at læse bogen, men det er også en fryd at blade den igennem og se de mange dejlige billeder.

Holger Munks kærlighed til naturen og dens brogede mangfoldighed af levende skabninger, gav han videre til de mange tusinde elever, han igennem en menneskealder underviste på Frederikssund private Realskole, og når de nu læser erindringsbogen, vil deres gamle lærer stå lyslevende for dem i erindringen.

Indtagende levende billeder af barndom og hjemegn

I Berlingske Aftenavis skriver cand. mag. Peder Hansen d. 2. juli 1966:

Disse barndomsminder, der er stilistisk velformede, og fortalt uden refleksioner, giver som helhed *indtagende levende billeder af barndom og hjemegn*, hvor mennesket er med, hvor naturens liv er hovedsagen.

En usædvanlig smuk bog

I Friskolens Tidende skriver A. Ankerstrøm d. 5. januar 1967:

Mindets lyse spil er ikke alene en usædvanlig smuk bog, der vidner om forfatterens kunstneriske sans og sproglige øre, men den er, hvad indholdet angår, en særdeles dejlig bog, vi ældre vel nok især kan glæde os ved. Jeg anbefaler på det varmeste at anskaffe *denne falsomme og fornemme bog – og at lytte til mindets lyse spil.*

Norsk Faktortidende, august 1966 skriver:

Et koseligt bokarbejde

Mindets lyse spil av Holger Munk – – – er episoder af livet som det var omtrent ved aarhundredskiftet, skildret av et ungt og mottageligt barnesinn. På trods av at avsnittene er skrevet i tiden 1934 til 1964 har det bevaret sin friskhet. *Betagende god litteratur. Og kulturhistorie god som noenn. – Et koseligt bokarbejde – – –*

I Politiken d. 18. juli 1972 skriver professor i kulturhistorie ved Københavns universitet, dr. phil. Axel Steensberg følgende om »Mindets lyse spil« II:

Skøn bog om en sydsjællandsk barndom

På sin 80 års fødselsdag d. 17. juli har dr. phil. Holger Munk udsendt en dejlig erindringsbog, som giver et modsat billede af livet på landet end Peter Riismøllers »Sultegrænsen«. Men dr. Munk var også født i en bondegård ved Vordingborg. Faderen var hesteopdrætter, og derfra stammer sønnens kærlighed til heste, som har givet sig udslag i en bog om »Hesten i Sydsjælland gennem 200 år« (1951).

For dem, der ynder at læse barndomserindringer, er *Munks bog en åbenbaring*. Meget af det, han fortæller om livet til hverdag og i højtidsstunder, forekommer at være nyt. Det kaster i hvert fald lys over sjællandske bønders langmodighed, sjælelige ligevægt, varme omgangsform og glæde ved arbejdet. Da den værkbrudne bedstemoder ligger død i sin seng julemorgen i sin aftægtsbolig, og pigen forfærdet udbryder til den aldrende søn, som har passet hende trofast i 22 år: »Jamen, Hans dog, din mor er død«, så lyder svaret, mens han roligt sidder ved sin frokost: »Ja, det er hun vel, hun svarede heller ikke, da jeg kaldte på hende i morges«. Dermed er alt sagt og en del underforstået. Før hans lille hjem opløses, vil han have den højhellige julemorgen med sin døde mor i fred.

Holger Munks livsbane blev usædvanlig. Han tog realeksamen og lærereksamen, var højskolelærer, senere overlærer i Frederikssund, skrev bøger, tegnede og malede og blev i 1955 dr. phil. på en stor og vægtig historisk udredning om »Rytterbonden«. Mange andre afhandlinger og bøger fik han skrevet. Men denne rigt illustrerede og smukt trykte bog er hans markante og personligt prægede testamente til en eftertid, der godt kunne tage ved lære af de gamle bønders stoiske og dog menneskevarme livsform.

I Kristeligt Dagblad, august 1972, skriver seminarirektor Paul Holt:

Barndommens lyse dage

En erindringsbog fra omkring århundredskiftet.

Forfatteren til denne erindringsbog hører unægtelig til de alsidigt uddannede, et interessant eksempel på hvordan man i »gamle dage« formåede ved egne kræfter at gennemføre et mangesidigt uddannelsesforløb.

Det har ligget forfatteren på sinde at give et levende billede af det liv, som udfoldede sig omkring en dreng på en bondegård, både det daglige liv og festlige dage, men først og fremmest selve oplevelsen. Det, der ellers kun magtes i en mere digterisk form, er det her lykkedes at få frem i en ganske almindelig, jævn, stilfærdig og oprigtig fortælling.

Resultatet er blevet ualmindeligt indtagende.

For læsere, der selv har oplevet barndom på landet i ældre tider, vil bogen ganske simpelt være en skøn genoplivelse af den tid, hvor mærkeligt nok en sommerferie altid var overstrålet af solskin.

I Historie-Jydske Samlinger. Ny Række X, 1. 1972 skriver dr. phil. Johs. Lehmann:

Et sjældent smukt bogværk

Tak og ære til Esther Munk fordi hun fik den gode idé at ville fejre hendes mands ottiårsdag ved at bekoste en udvidet udsendelse af hans store og så smukke bog »Mindets lyse spil«, der kom i 1966. Dengang vakte den berettiget interesse, dels som *et sjældent smukt bogværk*, der fængslede selv den mest kritiske bogven, men endnu mere ved sit ret enestående indhold. Det er fra mangfoldige tidligere værker af dr. phil. Holger Munk en kendt sag, at han er en fortrinlig tegner, som også kan få en farvepensel til at lystre. Den første udgave bragte mange storartede tegninger af forfatteren selv, følsomme og karakteristiske og sande. Men den nye erindringsbog ligefrem vælder af skønne illustrationer med og uden farve. De viser, hvor oplagt en kunstner Munk er i det store som i det små, og de underbygger alt, hvad han har at fortælle. Sagen er jo den, at Holger Munk er en virkelig skribent. Alle hans lyse barndoms minder er stilistisk velformede, fortalte ligeud og uden refleksioner, man lever med i hjemegnen, hvor medmenneskene og naturens liv går op i en enhed. Under novellens form får man på én gang egnshistorie, kulturhistorie, og de mange personlige indtryk viser os videnskabsmanden, der på fast grund fremkalder spor af øvrige slægtsleds liv i arbejdets hverdag. Munks velkendte kunstneriske sans og hans sproglige øre viser, at han er en stor skribent, som læses let og med udelt glæde. *Han skriver vort reneste danske mål, og han er en humanist af en forbausende åndelig spændvidde. Smukkere bog om livsudviklingen skal man lede efter i nordisk litteratur.* Den er baggrunden for det vægtige forfatterskab, der ligger fra Holger Munks pen. Næppe før er en egnshistorie blevet så godt fortalt, svundne tider bliver levende og spændende. *Denne skønne bog*, der vidner om, hvor højt vor bogtrykkerkunst står, er et værdigt bindeled til de andre af Munks historiske arbejder, der står så sikkert i den danske hjemstavnsforskning.

I Bogens Verden, Tidsskrift for Biblioteksvesen nr. 11 1972 anmelder overbibliotekar Jacob Albrektsen, Nykøbing Mors, under afsnittet: Bibliografier:

Nu har Holger Munk udsendt »Mindets lyse spil«, der forlængst har været udsolgt, i ny og forøget udgave på sin 80-års dag, 17.7. i år, tilskyndet af sin hustru, Esther Munk.

I denne række smukke poetisk-realistiske fortællinger genoplever han glæder og sorger i sin barndoms tabte paradys på den sydsjællandske udflyttergård »Munksgården« i Vintersbølle ved Vordingborg, hvor han har rod, og hvorfra hans verden går. Han fortæller en hel del om dyr, især heste, som var hans fars lidenskab og også hans, det manifesterede sig i bogen: »Hesten i Sydsjælland gennem 200 år« (1951).

Det er samtidig en minderune over først og fremmest hans forældre og dernæst hans slægt, deriblandt farbror Lars, som vi møder i bogen: »Farø« (1971), og dermed en længst forsvunden tids sjællandske bønder, der tog livets tilskikkelser med stoisk ro.

Selv om det ikke blev Holger Munk, der overtog sin fars skøde, så nærer han alligevel ejerfølelse for sin barndoms marker med de særprægede navne, jvfr. det indledende citat. Hans gøremål gennem årene har været mangfoldige og hans interessefelt vidt: bl.a. overlærer og handelsskoleforstander i Frederikssund i mange år, forpagter af Jægerspris færggård og kulturhistorisk skribent med et værdsat forfatterskab på ikke færre end 86 afhandlinger og bøger. Blandt andre disputatsen: »Rytterbonden«, som han, ikke-akademikeren, blev dr. phil. på i 1955.

Anden udgave er forøget dels med godt 30 sider mere, dels med farvebilleder af Holger Munk selv, malet i årene 1915–20, de vidner om et ikke ringe talent også på dette gebet. Derudover er der illustrationer foruden af ham selv også af Johannes Larsen, J. Th. Lundbye, Wilh. Kyhn m.fl. Den er således lige så smukt udstyret og veltilrettelagt som hans øvrige bøger.

Hans barndomserindringer, der er tilegnet hans moders minde, og som fremtræder klart, skarpt og detaljeret i Holger Munks eminente fortællekunst, er et meget værdifuldt bidrag til vor memoirelitteratur.

Anmeldt af auditor, museumsleder T. Topsøe-Jensen i Næstved-bladene nov. 1972:

»Mindets lyse spil« – en nøgle til Holger Munks forfatterskab

Om Sydsjælland, erindringer, kulturminde og fortrolige beretninger fra livet på en egn fortælles i dr. phil. Holger Munks »Mindets lyse spil«:

Holger Munk behøver ikke nogen nærmere præsentation – og da slet ikke i Sydsjælland er det nødvendigt. Han er jo sydsjællænderen selv, sydsjællænder i marv og ben, og alle, der kender ham, ved det.

De lyse minder

Den bog, han nu har skrevet, er »Mindets lyse spil«. Det er egentlig en ny udgave af en bog af samme navn, som kom i 1966. Udgaven fra 1966, der blev udsendt af Næstved Tidende i anledning af bladets 100-års jubilæum, kom kun i boghandelen i et meget begrænset antal eksemplarer, og den er forlængst blevet udsolgt og efterspurgt. Den nye bog er ikke alene stærkt udvidet med flere nye afsnit, men den

fremtræder også i et større format, smukkere udstyr og med flere illustrationer, hvoraf mange er i farver.

Bogens titel – Mindets lyse spil – er en poetisk titel, som straks leder tanken hen på det, der er det essentielle i bogen: erindringen, minderne, de lyse minder og deres vidunderlige spil.

Holger Munks billeder

Det er en vanskelig kunst at illustrere en bog rigtigt. Holger Munk siger i forordet lidt om, hvorledes han er gået frem for at finde de bedst egnede billeder. Han havde først tænkt kun at vælge billeder fra sin første læsebog Joachim Larsens læsebog fra 1880. Illustrationerne herfra er da også anvendt til afsnittene om den egentlige barndomstid. Da han i samlinger og arkiver havde søgt efter flere billeder uden at finde det helt tilfredsstillende, kom han på den idé at gengive en række af sine egne billeder – tegninger og malerier – som netop viser flere af de steder, der er beskrevet i teksten. Holger Munk har mange talenter – og blandt dem også evnen til at kunne male, og i hans nye bog får vi nu lejlighed til at se en del af hans billeder. Nogle af dem er gengivet i sort-hvidt, andre i farver. Farvebillederne skyldes, som det oplyses i forordet, støtte til reproduktionen fra forfatterens hustru. Den smukke tanke, der ligger bag dette, har bevirket, at læseren kan glæde sig over en række meget smukke motiver, malet af forfatteren og indeholdende den stemning, som Holger Munk har følt, de skulle have, og som det er lykkedes ham at fastholde i billederne. *Bedre kan en bog ikke illustreres.*

Men der er jo mange andre illustrationer i bogen. Om dem gælder det, at de hver især nøje svarer til teksternes indhold og stemning. Alle billeder er valgt med sikker fornemmelse af, hvad teksten kræver, og hvad billederne giver.

Nøglen

»*Mindets lyse spil*« er en smuk bog. Så varm og så positiv midt i en tid, hvor det negative synes at være sat i højsædet. Det må have været dejligt at skrive den – at have fordybet sig i minderne og ladet gamle begivenheder og kendte steder dukke frem af erindringens verden. Hele bogen er jo en eneste lang, dæmpet og fortrolig kærlighedserklæring til barndomshjemmet, til mennesker og dyr, til naturen og til kulturen.

Men bogen er også noget andet. Når man læser »Mindets lyse spil«, står det blændende klart, hvorfor Holger Munks forfatterskab har fået netop det indhold, det har. Alle hans bøger er jo båret frem af en trang til at komme hjemegnen og dens kultur på allernærmeste hold, at lære den at kende i alle dens nuancer og så langt tilbage i tiden som muligt. At der ud af dette forskerarbejde er kommet mange betydelige kulturhistoriske skrifter, er jo kendt nok, men at bøgerne tillige er en række personlige bøger, en art »mindernes bøger«, bliver man først klar over, når man har læst denne erindringsbog. »Mindets lyse spil« er nøglen til hele Holger Munks forfatterskab.

»Heste ved Stranden« er malet af Otto Bache i 1892 på Knudshoved

HESTEN

i Sydsjælland gennem to hundrede år.
1700–1900.

En undersøgelse af hestens udvikling gennem to hundrede år fra landrace til frederiksborgrace og en belysning af samspillet mellem bonden og hans heste.

Udgivet af Det kongelige Landhusholdningsselskab med forord af professor i husdyrbrug ved Landbohøjskolen Johannes Jespersen, 1951.

Johannes Jespersen skriver: Med »Hesten i Sydsjælland« har Holger Munk beriget vor hippologiske litteratur med et meget vægtigt og i sin art enestående bidrag, idet han meget indgående har behandlet hestens historie i denne landsdel. – Bogen har bud til mange, idet den rummer en mængde stof af landbokulturhistorisk art. Da den tilmed er levende og velskrevet, fortjener den en stor læsekreds.

Dr. phil. Axel Garboe skriver 1951 i »Dyrevennen«:

Hestekendere og hesteopdrættere vil finde meget af stor interesse i denne bog, men hvis man derfor tror, at bogen kun er for sådanne, tager man fejl. For man finder i dette både grundige og lærde værk den evne til at skrive i god forstand populært og læseligt – og så har Holger Munk evne til at *skildre* i et smukt og malende dansk. – Der er frisk luft og dansk natur i bogen.

Generalanmelder til den radikale presse, N. P. Jensen, skriver:

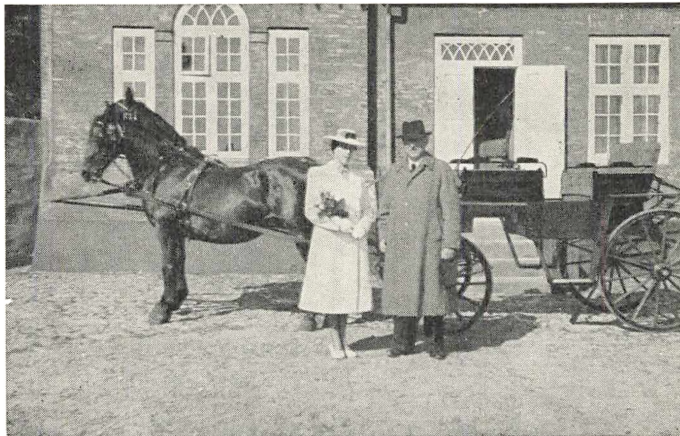
Et mægtigt stof er samlet i denne smukke, omhyggeligt udarbejdede og velskrevne bog. Et livsværk er nedlagt i den.

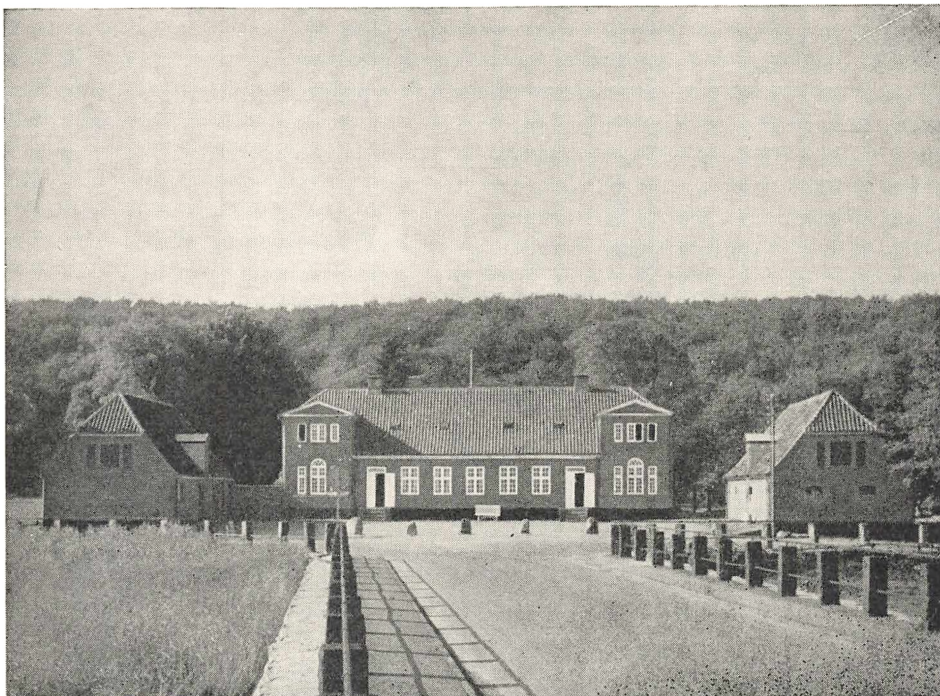
Aalborg Amtstidendes anmelder skriver:

Bogen er skrevet i et yderst følsomt og stærkt talende sprog, og fra først til sidst mærker man forfatterens store kærlighed og kendskab til den sjællandske landbefolkning og til den hest, der fylder deres liv – den er et stykke af landbrugets historie, men også et stykke kulturhistorie og værd at læse for alle.

Departementschef Erik Lindgren skriver i »Hesten«:

Det er lykkedes Munk over hesteemnet at skrive en bog, der giver den intimeste og sandfærdigste skildring af danske landboforhold fra 17-18 hundredtallet, man længe har læst. Munks bog er en god læsning for bønder med interesse for det historiske perspektiv, og den vil være af den største betydning for alle, der med åbent blik studerer vor hjemlige hesteavls historie.

FÆRGEGÅRDEN

gennem fire hundrede år. 1559–1959.

Udgivet med støtte fra bestyrelsen for kong Fr. d. VII's stiftelse på Jægerspris, Carlsbergfondet og Ministeriet for kulturelle anliggender på Gads Forlag den 5. juni 1962.

425 sider med 92 illustrationer. Bogen er nu taget ud af boghandelen. Et restparti hos forfatteren.

Udtog af anmeldelser:

Professor Frederik Nielsen skriver i Aktuelt d. 17. august 1962:

En dejlig bog

-- Nu foreligger der et stort værk om Jægerspris Færgesgård og egnen, smukt trykt, smukt skrevet og med et væld af oplysninger, rigtig et værk for den, der søger viden om en egn for at få kundskaber om mennesker. En bog at stille ved siden af Sundbos gamle to binds værk om Frederikssund og Slangerup. Og så er bogen endda skrevet af den nuværende beboer på gården, et aktivt menneske, som har passet skolearbejde og landbrug, levet familieliv og skrevet disputats, det sidste uden den hjælp

universitetsstudier kan give. Men dr. Munk er født skribent og forsker, et opleversind, som forstår at give andre af sin glæde. Det tør siges at være dokumenteret her.

Egnshistorie er det mest levende af alle studieområder, her studeres ikke det enkelte menneske eller en kort tidsalder. Samfund med alle slags mennesker, tider så fjerne fra hinanden som stenalder og renæssance, eller middelalder og andelsbevægelsens tid. Her er miljø og skæbner forbundet, her er det nære forment af det fjerne, her er alt så nært, så det ses i detaljer, og dog er detaljerne enten så mange eller så få, at kun den skønssomme får sandheden med, når helhedsbilledet skal formes.

En god egnshistoriker digter imidlertid ikke, han går til dokumenterne, fremlægger aktstykkerne og lægger dem sammen. Så kan vi følge færgemænd og deres koner og børn, ja, undertiden også deres folkehold. Og med viden om de forskellige tidsafsnit tør vi lægge lidt til. Svenskekrigen ved midten af 17. århundrede f.eks. må have gjort færgemandens liv vanskeligt nok – han var jo også kroholder. Vi lærer, at svenske officerer lå så længe på egnen, at de havde deres koner med og fik børn døbt, vi læser i en kirkebog, at Anne Hansdatter holder barnedåb og som far udlægger en »rytter af de svenske, som tog hende med vold mellem færgen og Gerlev«. Sådanne små oplysninger er for dem, der er arkiv-forfaldne, mere tillokkende end hele »Gøngehøvdingen« – hvilket ikke skal udlægges, som om man har glemt drengetidens glæde over Carit Etlar.

Det er naturligtvis umuligt i en kort avis-anmeldelse at give et indtryk af en så righoldig bog som »Færgegården gennem fire hundrede år«.

Hvad skal man sige andet om et sådant værk, end at man er taknemlig læser og gerne under andre del i, hvad man fik af bogen, og venter at få af den siden?

Magister Peder Hansen skriver i Berlingske Aftenavis:

Ud fra varm interesse for og kærlighed til det sted, der nu har været hans hjem i længere tid end nogen andens, har dr. phil. Holger Munk til sin 70 års fødselsdag skrevet en stor bog om Jægerspris Færgegård og dens beboere gennem tiderne. Det er gjort i en nøgtern og trods bogens omfang ingenlunde for vidtløftig form – – I det hele *et rigt kulturhistorisk stof* samlet til belysning af personer og tilstande.

Sognepræst Lambert Jensen skriver i Næstved-bladene, d. 4. august 1962:

Den læser man som en spændende roman

Skønt dr. Munks værk om Færgegården – en stor bog på over 400 sider – er skrevet på grundlag af dybtgående studier i vore arkiver, – – er den alt andet end kedelig. Store dele af den *læser man som en spændende roman.*

Dr. Munk forener kærligheden til Færgegården med sin fremragende evne til at behandle kilderne til dens historie analytisk, som forskningen nu kræver det – og samtidig give sin fremstilling et folkeligt islæt, der gør det til en fornøjelse at læse. Færgegården ved Jægerspris slot er kendt af utallige. Når man kommer fra Frederikssund og kører ind over broen, ser man den ret for på den modsatte side af fjorden, en smuk, rød bygning, enkel og fornem i sin stil. Nu er dens historie blevet skrevet. Og det fortjener den; for Færgegården er ikke alene en af de mest kendte

blandt de færgegårde, der i sin tid lå – og til dels også endnu ligger, blot taget ind til andet brug end det oprindelige: At være bolig for færgemanden – rundt om ved vore mange overfartssteder. Den er den mest berømte. Dens historie er vævet sammen med Danmarks historie, og dele af vort lands historie passerer stadig glimtvis forbi.

Redaktør Bruun i Vordingborg skriver d. 14. juli 1962:

Dr. phil. Holger Munk, Færggården ved Frederikssund, der tirsdag d. 17. juli fylder 70 år, er ikke alene *den eneste her i dette land, som har taget dette imponerende spring* fra real- og lærereksamen til doktorgraden. Han er ganske givet også den mest alsidige af de doktorander, der har erhvervet denne meget ærefulde anerkendelse. Han er både lærer, forpagter, maler, ornitolog, botaniker, videnskabsmand og skribent – levende optaget af oldtidsminder og antikviteter, blomster og fugle, biller og heste, men først og fremmest af Sydsjællands rytterbønder i den grad, at han med fuld ret over indgangsdøren til sit smukke, gæstfrie hjem på Færggården kunne sætte Jeppe Aakjær's verslinier:

Vi søger slægtens spor i stort og småt – – –

Et søndagsbarn er han – med en livsgerning af en egen spændvidde.

I Berlingske Tidende tirsdag d. 17. juli 1962 skriver Tage Tåning:

Historien om Færggården - et stateligt værk

Dr. phil. Holger Munk's værk om den historiske idyl, hvor Johanne Louise og J. L. Heiberg tilbragte deres hvedebrødsdage.

Det er blevet et stateligt værk, dr. phil. Holger Munk har skabt om Jægerspris Færgegård, den idylliske, røde gård med palævinduerne midt for Hornsherreds østerport.

Dr. Holger Munk, som nu har haft forpagtningen i 38 år, har gjort det kunststykke ikke blot at drive forpagtningens 30 tønder land samtidig med, at han passede sin lærergerning i Frederikssund og i en årrække var forstander for den lokale handelsskole, men han har tillige fundet tid og haft arbejdsevne til at dyrke zoologiske studier og skrive en doktordisputats om rytterbonden i Sydsjælland. At han er en usædvanlig mand med mange talenter, omfattende viden og historisk sporsans, er »Færggården gennem fire hundrede år« et nyt bevis på. Værket udkommer i dag på forfatterens 70 års fødselsdag.

Gennem studier af dokumenter, regnskaber, kirkebøger og breve er det lykkedes dr. Munk også at fremdrage betydelige træk fra datidens økonomiske og erhvervs-mæssige forhold. Med sin rigdom af sjældent og fængslende illustrationsmateriale er bogen om Færggården blevet et standardværk i sin art.

Redaktør Carl A. Andersen skriver i »Aktuelt« d. 14. juli 1962:

Carlsbergfondet giver bogen et videnskabeligt blåt stempel

– – – »Holger Munk har skrevet et digert værk om Færggården og dens beboere

gennem 400 år. Bogen kommer om nogle dage med støtte bl.a. af *Carlsbergfondet* – hvilket giver bogen et videnskabeligt blåt stempel.

Holger Munk er en ener. – I 1955 gjorde han, der »kun« har studeret til en real-eksamen, det kunststykke at tage en doktorgrad om Rytterbonden, den danske bonde, som blandt andre Holberg har skildret som et sølle pjok, hvilket han vist slet ikke var, en af Holger Munks fortjenester, som vi fik at vide gennem hans studier. Det er ret enestående, at en »ulærd« således anerkendtes af universitetets lærde. Munk er født bonde fra Vintersbølle ved Vordingborg. Hele hans slægt har været bønder. – – –
– »Og nu da De er ved at slutte arbejdet med beboerne i Færggården gennem 400 år – hvad så?«, spørger jeg Holger Munk.

»Ja, det føles vel nok noget stille. Det er, lige som om den koncentration, arbejdet krævede, har lutret en. Det er, som om man synes, at Færggården nu i højere grad end før *moralsk* er vor, selv om den *juridisk* tilhører Jægerspris Stiftelse. Men jeg har jo driften at tage mig af. Vi har lavet vor egen strukturændring – et ord, der er blevet så moderne i landbruget for tiden. – – –

– – – Fartens tidsalder ruller forbi Færggården, og det er svært at følge med – men det har været dejligt blot for en stund at dykke ned i fortiden og prøve på at lade den stå lyslevende op af graven.

Færggårdens mure fik mæle, og selve stedet tale – hvis man da forstod at lytte.«

I Politiken skriver anmelder A.L.L. i juli 1962:

Et fødselsdagsværk af høj karat

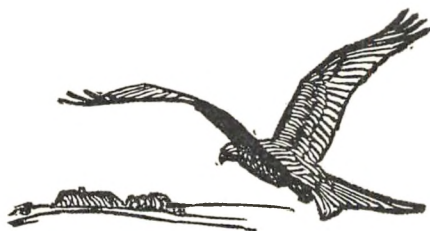
– Færggården, Jægerspris og den skønne historiske egn skildret af dr. phil. Holger Munk.

Usædvanlig er manden og med et intelligensområde og en arbejdsevne, som få andre har det.

I mere end en menneskealder har han varetaget tre livsopgaver, der hver især er nok til at beslaglægge en mands kraft; han er overlærer ved Frederikssund realskole, forstander for handelsskolen og forpagter af Jægerspris navnkundige Færggård. Desuden har han udfoldet en stor virksomhed som forsker i vore arkiver og forfatter af en række bøger.

– – –

Dr. Munk forstår at fortælle som få, og han gennemfører at fortælle om Jægerspris' rige og fattige tider, set fra Færggårdens vinduer og med Færggården som centrum. – – Gennem sin bog har han sat det skønneste minde, man kan sætte et hjem, man holder af. – – –

RYTTERBONDEN

En landbrugs- og kulturhistorisk studie fra Vordingborg Rytterdistrikt.

1718–1768

I. Gård, jord og besætning.

Afhandlingen er af det filosofiske fakultet ved Københavns Universitet antaget til offentlig at forsvares for den filosofiske doktorgrad.

København, den 28. september 1954.

H. Sten.

Professor, dr. jur. Poul Meyer skriver i Information d. 14. april 1955:

— der foreligger en statelig bog om de vordingborgske rytterbønders gårde, jord og besætning. Selv om Munk ikke er akademiker, har Københavns Universitet antaget bogen til forsvar for den filosofiske doktorgrad, og det har universitetet gjort ret i, thi Munks bog er udarbejdet på et videnskabeligt holdbart grundlag og udvider vor viden om rytterbondens forhold betydeligt.

Munks bog indeholder naturligvis tabeller og statistiske oplysninger, men der gives også et meget levende billede af rytterbondens tilværelse. At forfatteren selv er landmand, er kommet bogen til gode, han evner at indleve sig i de problemer, datidens bonde tumlede med. Over for en mere akademisk præget forskers påstand om, at et stort hestehold ikke hæmmer det øvrige kreaturhold, citerer Munk lunt det gamle bondeord: »Hvor der står en hest, kan der ikke stå en ko.« Han lader sig ikke af tal og tabeller lede væk fra, hvad hans praktiske sans siger ham er rigtigt.

Overlærer, forpagter *Holger Munk bliver som sagt dr. phil. på denne bog, og det har han fortjent. Bogen er god, men den er naturligvis ikke fejlfri.* —

I Kristeligt Dagblad anmelder Paul Holt d. 18. april 1955 »Rytterbonden«:

Et overordentligt grundigt kildestudium

Forfatteren har valgt et enkelt af rytterdistrikterne, Vordingborg i Sydsjælland, for på et begrænset område at kunne nå til bunds i sine undersøgelser. Det er utvivlsomt en rigtig fremgangsmåde. –

Forfatteren har udført *et overordentligt grundigt kildestudium og har på en særdeles smuk måde også udnyttet kildestof, man ellers ikke ser meget udnyttet* i denne forbindelse, f.eks. tegninger og malerier fra det 18. og 19. århundrede. –

Københavns Kommuneskole d. 2. septbr. 1955:

Nye bøger: »Rytterbonden«. – Det er med virkelig respekt og med oprigtig beundring, at man tager dette arbejde i hånden til en kort omtale. – Hovbonden og fæstebonden er jo kendte udtryk, mon ikke også rytterbonden herefter må med ind i billedet?

I Bogens Verden d. 15. novbr. 1955 skriver direktør Arthur Fang:

En skatkiste af landbo- og kulturhistorie

Det er selvsagt ikke letkøbt læsning, men *hvilken skatkiste af landbo- og kulturhistorie*, tilmed levendegjort gennem en sjælden god illustrering – med indgående billedtekster og en hel lille kunsthistorisk oversigt. Her er alt, hvad der skal være af kildehenvisninger og registre. En fornem tryksag: godt papir, fint tryk og fortrinlig billedgengivelse.

Om afhandlingens forhistorie skriver anmelder Flemming Kjær i »Dagens Nyheder« i april 1955:

Hos den 62-årige forpagter, som nu bliver dr. phil.

Første gang i Københavns Universitets historie, at en landmand og lærer uden akademisk eksamen skal forsvare sin doktorafhandling.

»Det bemærkelsesværdige er, at forfatteren ikke er akademiker, men universitetet fandt, at bogens videnskabelige kvalifikationer naturligt måtte medføre en dispensation fra reglerne. Derfor oplever man tirsdag d. 19. april for *første gang i universitetets historie*, at en lærer og landmand uden akademisk embedseksamen skal forsvare sine meninger for at opnå titlen Doktor phil.«

— — —

»Interessen for det stof, som ligger til grund for bogen, har jeg fået ind med modermælken. Vi bygger på gamle traditioner i vor familie, og så snart jeg havde lært at skrive, begyndte jeg at gøre notater om Sydsjællands gamle landbrugskultur, og interessen har holdt sig også efter, at jeg kom bort fra egnen. Efterhånden hobede materialet sig op, men før 1948 havde jeg aldrig dristet mig til at tænke så højt som til at skrive en doktorafhandling. Den ene tanke tog imidlertid den anden. Snebolden rullede, og jeg udarbejdede en afhandling om »Hesten i Sydsjælland«. Nu betragter jeg denne bog som en forstudie til »Rytterbonden«.

»I 1952 blev afhandlingen om Rytterbonden færdig, og jeg søgte Københavns Universitet om tilladelse til at få den bedømt som doktordisputats. Men der gik et år, inden universitetet accepterede, at afhandlingen kunne indleveres til bedømmelse, og der gik endnu et år, inden den blev antaget. Det blev den på min fødselsdag d. 17. juli 1953. (Telegrammet nåede mig helt oppe i Tromsø en herlig, solfyldt sommer-nat). Så gik der nok et år, inden bogen blev udgivet, og d. 19. april, knap et år efter, skal jeg forsvare afhandlingen på universitetet.«

Vendsyssel Tidende skriver d. 18. april 1955 ved redaktør Adolph Andersen:

Gårdmændenes historiker

Landmanden og skolemanden, Holger Munk, bliver i morgen doktor på en afhandling om rytterbonden – et storværk, han har arbejdet på i over 30 år. – – Holger Munk er den første lærer og landmand, der skal forsvare en afhandling for doktorgraden ved Københavns Universitet. Han har været 30 år om at fuldføre dette store landbrugs- og kulturhistoriske værk, hvilket i sandhed er ikke så lidt af en præstation af en mand, der til daglig har hænderne fulde af arbejde, både som forpagter og skolemand.

Jydske Tidende skriver d. 20. april 1955:

62-årig forfatter og overlærer blev dr. phil. med megen ære

Afhandlingen om ryttergodserne blev drøftet i en fire timer lang disputats, og der var ikke færre end fem opponenter. De to officielle var professor, dr. phil. Sven Henningsen og professor, dr. phil. Astrid Friis. Ex auditorio opponerede dr. phil. Skrubbeltrang, dr. phil. Axel Garboe og professor, dr. theol. Regin Prenter.

Den sidstnævnte opponent var gammel elev af doktoranden. Man oplevede derfor det pudsige, at professoren sagde De til doktoranden, medens denne på sin side sagde du til sin gamle elev, professoren. Der var i øvrigt lutter tilfredshed med og ros til afhandlingen, som giver et ualmindeligt godt billede af dansk landbokultur i 1700-tallet.

Næstved-bladene skriver d. 15. april 1955:

(Ved Næstved-bladene forstås: Næstved Tidende, Vordingborg Dagblad, Præstø Avis, Møns Tidende og Østsjællands Tidende).

»Hovbonden og fæstebonden er kendte skikkelser i den danske litteratur. Nu har rytterbonden også fået sin historiker – – –

Holger Munk fremhæver, at det var rytterbonden, som lagde grunden til udskiftning og udflytning ved at tage initiativ til overdrevenes udskiftning af fællesskabet. *Det var rytterbonden, som trak sognegrænserne op dér, hvor alt havde ligget i det store fællesskab. Alene ved denne indsats og den udvikling, der herved indlededes, er rytterbonden berettiget til en betydende plads i vor landbrugs- og kulturhistorie, slutter Holger Munk sin interessante belysning og vurdering af rytterbonden fra 1718 til 1768.*«

Berlingske Tidende onsdag d. 20. april 1955:

Den 62-årige overlærer blev dr. phil. med ære

5 opponenter fastslog under deres opposition, at værket kaster nyt lys over landbohistorien.

Tæt pakket auditorium med gamle og nuværende elever fulgte den fire timer lange doktorafhandling.

»Den gule engkabbeleje i doktorandens knaphul, friskplukket fra marken i går morges var visnet, da den 62-årige overlærer og forpagter fra Frederikssund, Holger Munk, efter fire timers opposition fra 5 opponenter kunne trække sig tilbage som dr. phil.

Det er en enestående præstation, denne ikke-akademiker har udført. 30 års arbejde og studier over rytterbonden er af Københavns Universitet blevet belønnet med den filosofiske doktorgrad.

Og man kunne af oppositionen i går forstå, at Holger Munk blev doktor med ære. Nok var der indvendinger mod hans værk, men anerkendelsen vejede langt tungere på vægtskålen.

Handlingen foregik i en både saglig og hyggelig atmosfære. Hvad doktoranden måtte savne i akademisk diskussionsteknik, erstattede hans omfattende viden, rappe replik og charmerende lune. Solbrændt af arbejdet i marken stod han og afparerede med elegance de fleste angreb. Ikke ved hjælp af noter, som mange doktorander, men med sin hjerne som eneste våben.

Auditoriet i Studiestræde var tæt pakket, mange måtte stå op. Blandt tilhørerne var de to øverste klasser fra skolen i Frederikssund. De unge mennesker sad på balkonen og var med til at sætte et farverigt præg på den traditionelle handling.

I salen sad mange gamle elever, som har haft Holger Munk som lærer. Man så også repræsentanter fra landbobefolkningen i Sydsjælland, hvor bogens materiale stammer fra. Doktorandens to ældre brødre, begge landmænd, var til stede.

På første række sad med rød rose i knaphullet fru Holger Munk sammen med ægteparrets datter og svigersøn, der er knyttet til NATO's stab i Oslo.

Den første officielle opponenter var professor, dr. phil. Sven Henningsen, der indledte med at rose den stadighed, hvorved præses havde fastholdt sit emne.

– For Københavns Universitet er det en glæde, at denne bog kan drøftes ved en akademisk handling.

Doktoranden har et intimt kendskab til Sydsjællands topografi. Bønderne er for ham ikke døde navne. Det er mennesker, han holder af. Køerne og grisene er ikke tal i tabeller, men levende dyr. Det, der giver bogen dens kvalitet og valør, er bl.a., at præses kender problemerne på en særlig måde. Det viser sig at være værdifuldt for en historiker at beskæftige sig med forhold i hans egen tid.

Opponenten sluttede med at sige, at læsningen af bogen havde skabt en dyb interesse hos ham for emnet. Man har fået et levende billede af Vordingborg rytterdistrikt.«

Så opponerede en tidligere elev af doktoranden, professor i teologi ved Århus Universitet, dr. Regin Prenter. Han sagde, at han blot ville afsende nogle skud med flitsbue.

»På baggrund af det tørre kildemateriale er det lykkedes forbavsende godt at tegne et livfuldt billede af rytterbonden.«

Professor Prenter sluttede: »For os, der har haft Dem som lærer, er det ikke nogen overraskelse, at De er nået så vidt. De var altid god til at fortælle i timerne i skolen. Jeg beundrer, at De har fået tid til at skrive denne afhandling.«

Professor Astrid Friis sluttede som anden officielle opponent: »Den landhistoriske forskning er ført et skridt videre ved Deres bog.«

Så takkede Holger Munk: »Jeg kan ikke sige tak for studieår på universitetet, men jeg kan bringe en ærbødig tak, fordi man dispenserede fra reglerne. Jeg kan også sige, at alle vore tre børn er immatrikulerede her og blevet vel modtaget. To fik regenspladser.«

Dagens Nyheder skriver d. 20. april 1955:

Doktorand 4 timer på en »træhest«

– først da blev han doktor på sin kulturhistoriske afhandling om rytterbønderne.

I fulde 4 timer måtte forpagter, overlærer Holger Munk, Færggården ved Frederikssund i går »sidde på træhesten« på Københavns Universitet, før professorer og doktorer kunne bekvemme sig til at løfte ham af dyret og tilkende ham den filosofiske doktorgrad. Og selv om dr. Holger Munk ofte sad pinefuldt, så var pinen nok værd at holde ud: Den højtidelige disputats blev ofte fornøjelig, og gentagne gange rungede latteren fra det tætpakkede auditorium, ja, en enkelt gang var der endog tilløb til klapsalver.

Dr. Garboe indledte med ordene: »Min kære ven«, og det var også som sådan og ikke som opponent, han talte. Han havde fulgt bogen som et barn, der kommer til verden, og der havde jo ikke været så få vanskeligheder, men værket var Munks hjertebarn, og han håbede, at den bebudede fortsættelse måtte følge.

Professor Prenter – tredje og sidste opponent ex auditorio – erklærede, at det ikke var almindeligt, at en teolog, der ikke er kirkehistoriker, tager ordet ved en historisk disputats, men her var der jo heller ikke tale om en almindelig disputats, og han udtrykte en tak til Københavns Universitet, fordi der var blevet dispenseret. Derefter kom han ind på visse formalia i sproglig henseende, men fremhævede i øvrigt, at afhandlingens sprog gennemgående var præcist, sobert og nøgternt. – – –

Næstved Tidende skriver d. 20. april 1955:

De gamle Rytter-bønder står frem som levende mennesker

Megen ros og anerkendelse til Holger Munk, da han erhvervede doktorgraden på universitetet. – Nyt og værdifuldt bidrag til belysning af vor landbo-historie. – Fem opponenter deltog i disputatsen

Det var en doktordisputats på det høje plan, da forpagter og overlærer Holger Munk, Frederikssund, i går eftermiddag på Københavns Universitet stod til regnskab for sit videnskabelige arbejde med gamle rytterbønders historie, kår og tilværelse på Vordingborg-distriktet. Det store auditorium var fyldt til trængsel. På for-

reste række sad overlærer Munks slægt med ældste-broderen og ejeren af fødegården, Munksgården i Vintersbølle, på fløjen. Videre sås adskillige interesserede fra det gamle Vordingborg rytter-distrikts område, bl.a. gdr. Ejner Nielsen, Tvingbro, borgere fra Frederikssund med borgmesteren i spidsen, landmænd fra Nordsjælland og Hornsherred, mange unge historiestuderende og på balkonen et stort udsnit af Holger Munks elever fra skolen i Frederikssund.

Nogen hverdagsbegivenhed er det heller ikke, at en ikke-akademiker disputerer for universitetets doktorgrad og gør det med værk og en videnskabelig indsats, som aftvinger respekt. Så vel fra de officielle som fra opponenterne ex auditorio – i alt fem – fik den nye doktor megen anerkendelse.

Politiken d. 20. april 1955:

Rytterbonden i munter debat med videnskaben

Da ikke-akademikeren Holger Munk i går med ære blev doktor – vældig tilslutning. – Tre opponenter ex auditorio, én kom som fogden og slog knald med pisen

Da forpagteren af Færgegården under Jægerspris gods, overlærer Holger Munk, i går besteg katederet i Studiestræde for at forklare sit store værk om sin egen slægt, Rytter-bønderne fra Vordingborg, mødte hans blik et publikum så talrigt, som det kun hænder få doktorander.

Oppe på balkonen sad og stod hans elever fra realskolen i Frederikssund, nede i salen sad gamle elever, en enkelt var helt fremme på professorernes plads, hvorfra han rejste sig for at hylde sin gamle lærer. Forrest sad også gamle og evigt unge Thorvald Madsen, som repræsentant for Jægerspris Stiftelse var han kommet for at høre sin bedste bonde brydes med Minervas døtre (Astrid Friis) og sønner (en hel række, tre ex auditorio), og Thorvald Madsen var den muntreste af et opstemt auditorium under en lang og livlig forsvarshandling.

Holger Munk, der jo kom som ikke-akademiker, mødte sine opponenter med smittende humør og med en god del sejhed, taget i arv fra hans aner, som må ha' forstået at bruge den mod fogder og regimentskrivere.

Professor Sven Henningsen var den første, der lykønskede, han var fuld af beundring for den stadighed, hvormed præses havde fastholdt sit emne.

– De har hjemme på Vordingborg rytterdistrikt. De har særlige forudsætninger, som giver bogen kvalitet og valør. Atter en gang får man bekræftet, hvor værdifuldt det er for en historiker at have beskæftiget sig i praksis med det, han skildrer historisk.

Sven Henningsen: Men Deres skildring af gården, af redskaberne og af dyrene er fortrinlig, det eneste, jeg ikke kan se, er, om nogen af hestene har haft spat (jubel).

Og Sven Henningsen sluttede: Deres afhandling har givet et levende billede af Vordingborg rytter-distrikt. Jeg håber, De vil føre Deres studier videre, gå endnu dybere, og give os endnu et bind, sådan at værket bliver en helhed.

Så kom dagens foged og slog knald med pisen. Det var doktor *Skrubbeltrang*, som selv er doktor på et beslægtet emne.

– De er for godtroende. De er alt for god til at være historiker – det kræver kritik og tankeskarphed. – –

Præces med et mildt smil: Det var en meget reserveret lykønskning (ny jubel).

Men så rejste doktor *Axel Garboe* sig og trak tornene ud.

– *Der vil gå lang tid, inden de skikkelser, De har givet liv, igen forsvinder.* Jeg ved, der er mange, der takker Dem. Jeg har siddet og glædet mig i dag. Tallene er videnskabens versfødder, men den, der står i det praktiske liv, ved, at det er historisk forsknings opgave at nå frem til det, som virkelig var. »Rytterbonden« er ikke kun en usædvanlig begivenhed, fordi der er blevet givet dispensation, så den kunne forsvares for doktorgraden, men også fordi den er skrevet med hjerteblood. Vi ser hen til anden del.

Prenter: At det har været Dem muligt at gennemføre dette store arbejde ved siden af alt det, der ellers optager Deres tid, må aftvinge os den største beundring.

Endelig sent på dagen talte anden officielle opponert, professor *Astrid Friis:*

Jeg har ment, at der burde gives dispensation, så dette arbejde kunne belønnes med doktorgraden. Jeg er klar over dets svagheder, men jeg tror, det har ført den landbo-historiske forskning videre. Nyt lys er kastet ind over den mest uoplyste tid. De er en flittig arkivgransker og har medbragt en solid ballast i Deres praktiske begreb om landbrug og i Deres dybe slægtkendskab. – Og så tror jeg, De vil være i stand til at oparbejde et godt sprog. (Stor munterhed).

– *Astrid Friis:* Og så er jeg forresten ikke tilfreds med, at De skriver »bæst« i stedet for hest.

Præces (medens munterheden rejste sig i auditoriet): Bæst er sandelig ikke det samme som hest. Man sætter bæster for ploven, men man spændte dem ikke for vognen, dér brugte man hestene.

Astrid Friis bøjede sig og opsummerede: De har vist, at de danske rytterbønder havde mere selvstændighed og initiativ, end man har regnet med; havde de ikke haft det, havde det sikkert været langt vanskeligere at gennemføre landboreformerne. Deres arbejde har uundgåeligt pletter og svagheder, men ved at søge *at vise, hvordan forholdene egentlig har været for rytterbønderne, har De ydet noget af stor værdi for landbrugshistorien og for kulturhistorien.*

Vejle Amts Folkeblad d. 20. april 1955:

Rytterbondens ætling fik både hug og ros

Landmænd fra Sydsjælland og borgere fra Frederikssund var i stort tal mødt frem i går eftermiddags for at overvære overlærer Holger Munks forsvar for sin doktorafhandling. Nogen hverdagsbegivenhed var det ikke, at en ikke-akademiker præsterer et videnskabeligt værk af så høj karat. Derfor omfattedes begivenheden også med stor interesse blandt akademikerne.

Sidste opponert, professor Astrid Friis, *så i afhandlingen et værk, der vil være med til at føre landets historiske videnskab videre frem. Professoren betegnede værket som en fæstebondes slægtsbog, der har værdi både for landbrugs- og kulturhistorien.*

Socialdemokraten, onsdag d. 20. april 1955:

Rytterbonde-ætlingen blev i går dr. phil.

Den sjældne begivenhed på universitetet, da en ikke-akademiker erhvervede doktorgraden og høstede universitetets tak for veludført arbejde.

Det var ikke nogen helt almindelig doktordisputats, der løb af stabelen i går – – – Det usædvanlige var ikke blot dette, at overlærer Holger Munk har opnået dispensation fra de gældende regler – – – men det, at han selv er ætling af en rytterbonde og kender hele den egn, Sydsjælland, hvortil hans undersøgelse er henlagt, ud og ind.

Den første officielle opponenter, professor Sven Henningsen, udtrykte sin beundring for den stadighed og flid, der havde ført til det udmærkede resultat. Det havde været en glæde for Københavns Universitet, at en menneskealders studier var blevet til et så lærd værk, at det kunne antages til forsvar for doktorgraden. Han fremhævede også Holger Munks særlige forudsætninger. – – –

Den sidste officielle opponenter, professor Astrid Friis, udtalte, at hun trods afhandlingens svagheder var gået med til at antage den til forsvar for doktorgraden, fordi den alligevel *indeholdt meget af kulturhistorisk betydning* – men større indvendinger blev det ikke til, og efter fire timers forsvar, der i det store og hele kun havde vist, at doktoranden var langt mere inde i emnet end opponenterne, kunne Holger Munk slutte med at rette en tak til universitetet – ikke for det, han selv havde fået derfra af lærdom, men for, hvad det havde betydet for hans børn. Han havde følt sit arbejde som afbetaling på en taknemmelighedsgæld. – – –

Frederiksborg Amts Avis, d. 21. april 1955:

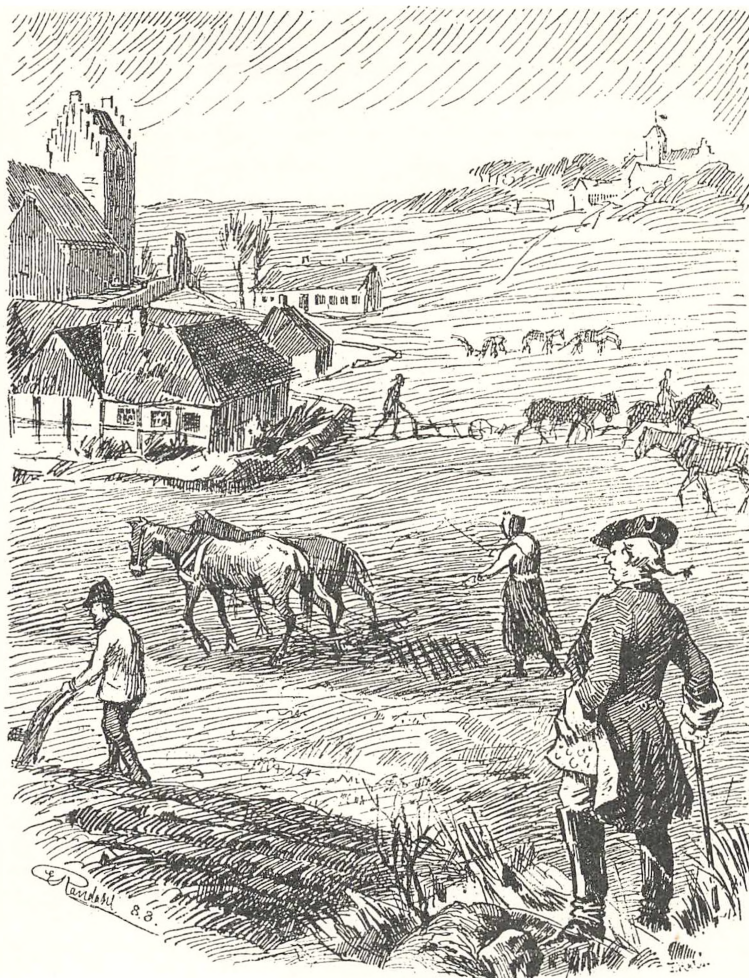
– – – Professor Astrid Friis bemærkede i sin anerkendende tale til dr. Munk (ved doktormiddagen), at *det er sjældent, man nu om dage møder en idealisme som den, Holger Munks betydende forskningsindsats er udtryk for. Afhandlingen om rytterbonden er et fundament for studiet af det 18. århundredes bonde.*

I »Historie. Jyske Samlinger. Ny række 10². 1973« skriver Paul G. Ørberg: Hasselskoven. – – Emnet kan synes beskedent, men Munk breder sig i sin fortælling ud til mange sider og kommer til at berette om meget andet end skove og skovvækster – landbohistorie, retshistorie, naturhistorie, personalhistorie, alt det kommer bogen til at omfatte. Men hovedsagen er naturligvis fortællingen om de sydsjællandske bønders udnyttelse af underskoven. – –

Først og fremmest gjaldt det at få en fast grænse mellem fredskov og agerland, og særdeles interessant er udredningen af forløbet af taksationsforretninger, udskiftninger og udflytninger, som netop her besværliggjordes ved bøndernes skovrettigheder. Manden bag det store arbejde var Christian Rothe, et kendt navn i landboreformerens historie. Holger Munk sandsynliggør, at erfaringerne fra Petersgårds udskiftning og skovfredning har haft direkte betydning for udformningen af Chr. Reventlows berømte fredskovsforordning fra 1805.

Bogen er ment som en supplerende studie til kapitlet om rytterbondens frugthave og båndkæppeskov i Munks disputats »Rytterbonden« fra 1955.

Som bogværk er den i en klasse for sig, en sand nydelse at tage i hånden.

HASSELSKOVEN

er historien om, hvorledes bønderne i Sydsjællands skovegne gennem 1600 og 1700-tallene havde formået at udvikle en underskovskultur – bl.a. ved frembringelse af båndkæppe og frugt – som i generationer var af større betydning for deres eksistens end både kornavl og kvægbrug tilsammen. Da en så intensiv udnyttelse af underskoven er uden sidestykke her i landet – og så vidt det kan ses også i udlandet – har den som et betydningsfuldt bierhverv krav på en samlet behandling såvel i skov- som i landbrugskulturhistorien.

Skønt et kongeligt dekret i 1745 tilsikrede bønderne ret til fortsat at udnytte de til deres gårde liggende underskove, blev disse rettigheder efter ryttergodsets udstykning og salg i 1774 ikke desto mindre antastet af de nye godsbesiddere. Dette førte til øget spænding mellem herremand og fæstebonde, en spænding, som i flere tilfælde bragte parterne til birketinget og videre til kommissionsbehandling og afgørelser ved højesteret.

Gennem det store arkivmateriale, som disse sager har efterladt, er vi i dag i stand til ret nøje at indleve os i de stridende parter tanker og handlinger således, at vi klart ser dagliglivets mangeartede livsytringer i landsbysamfundene gennem det omhandlede tidsafsnit.

For alle, som interesserer sig for kulturhistorie i almindelighed og ganske særlig for skov- og landbrugshistorie og måske tilmed har stærke slægtsinteresser, som knytter dem til de omhandlede egne, vil bogen bringe et væld af nyt stof, der aldrig tidligere har været fremdraget og behandlet. Udførlige person- og stedregistre letter oversigten.

I tidsskrift for dansk biblioteksvæsen, Bogens Verden, nr. 1, 1971, skriver universitetsbibliotekar og amanuensis i litteratur ved Københavns Universitet Ole Jacobsen:

I al stilfærdighed et af de solideste og mest interessante bidrag til dansk kulturhistorie

Holger Munk, kendt både som aktiv landmand og en fin kulturhistorisk skribent, erhvervede 1955 doktorgraden på en afhandling om rytterbonden, en studie fra Vordingborg Rytterdistrikt i det 18. årh. Værket viste forfatterens evne til klar gruppering af stoffet, levende historisk beretning og lærd dokumentation af synspunkter. Så omfattende og minutiøst et studium af trykte og utrykte kilder, der lå til grund, fik fremstillingen dog et præg af organisk hele, hvor mennesket, arbejdet og egnen (som er forfatterens fødeegn) indgår i billedet af en længst forsvunden social tilstand. Redegørelsen for alle dette bondesamfunds særegne driftsformer og de vedtægter, som regulerede folkets liv og arbejde, var i øvrigt så udførlig og fyldig, at emnet i alt væsentligt kunne synes at ligge fuldt oplyst og Munks kilder antagelig udtømt. Men nej!

Forfatteren lovede, om lyst og lejlighed blev ham givet, en fortsættelse af disputatsen. Det har mange disputatsforfattere gjort før ham, uden nogen sinde at indfri løftet. Lysten har næppe manglet, men fortsættelsen udeblev. Munk har, drevet af

kærlighed til emnet, gjort alvor af truslen, resultatet foreligger hermed efter årelange studier som *en stor og prægtigt udstyret bog, hvis indre kvaliteter står mål med den ydre herlighed*. Bogen er i al stilfærdighed *et af de solideste og mest interessante bidrag til dansk kulturhistorie, man længe har læst*. Titlen måske det eneste, man har lyst at anke over: den er tung og *lover mindre, end bogen giver*.

Disputatsen havde et afsnit om rytterbonden og skoven, et andet om rytterbondens frugthave og båndkæppeskov. Det er dette emne, fortsættelsen uddyber. For den uindviede kan det lyde harmløst og lidet sensationelt. Men Munks forskninger i tingbøger og kommissionsakter har bragt så meget nyt og spændende stof for dagen til belysning af bøndernes hævdvundne ret til udnyttelse af de til gårdene liggende underskove, en hasselskov i 6–8 årig omdrift, som de røgtede med kløgt og omhu, og om bøndernes kamp mod godsejere og magthavere for at håndhæve denne ret under idelige stridigheder – at bogen får karakter *af et fængslende drama*, en lokal klassekamp fra hin tid, hvor gode viljer brydes med onde, og hvor indædt bondsk rethaveriskhed bringer både nederlag og sejre. De almene spørgsmål, kampen står om, har et perspektiv langt ud over det lokale. Så væsentlig bogen er som bidrag til dansk landbrugs- og skovhistorie, vil den fængsle enhver historisk interesseret ved sin skildring af bøndernes kamp og tidens retsforhold overhovedet.

I Holbæk Amts Tidende d. 13. marts 1970 skriver sognepræst H. C. Borup:

Sjældent er en egnshistorie blevet så spændende fortalt

Den lærde skolemand og egnshistoriker, dr. phil. Holger Munk på Færggården ved Frederikssund, har udsendt en statelig bog om »Hasselskoven« – en skov- og landbrugskulturhistorisk studie fra Sydsjælland i 1600- og 1700-tallet.

Selv om bogens titel er »Hasselskoven«, og dens anliggende er at fortælle om den part af skovene i det sydlige Sjælland, i Kallehave, Øster Egesborg og Mern sogne, bliver bogen dog en beretning – og den er både interessant og spændende – om forholdet mellem bønderne og godsejeren, skildret i striden mellem to navngivne personer: bonden Rasmus Peder Madsen fra Viemose og købmanden Petter Johansen, der købte Kallehave gods og byggede Petersgård.

Det er en helt usædvanlig idé, Holger Munk her har ført ud i livet: at fortælle om Hasselskoven gennem bøndernes pleje og brug af den, og ved hjælp af denne underskov gøre en egns historie levende og skildre nogle mennesker i deres forhold til hinanden. Sjældent er en egnshistorie blevet så spændende fortalt.

Ved siden af at være en fortræffelig egnshistorie, bygget op på en grundig efterforskning af trykte og utrykte kilder og med megen sans for at få det frem, som kilderne har at give, er det en dejlig bog at tage i hånden. I et stateligt format, trykt på godt papir, er »Hasselskoven« forsynet med et væld af illustrationer. Og netop for en egnshistorie er illustrationer, tegninger og kort af afgørende betydning for den læser, der ikke har noget kendskab til egnen, men som gennem tekst og illustration får et nært forhold til den egn og de mennesker, historikeren gør læseren bekendt med.

Alt i alt en bog, der gør sin forfatter ære og læseren glad.

I Kristeligt Dagblad d. 8. maj 1970 skriver seminarierektor Paul Holt:

Skoven fortæller

Denne skønne bog er en fortsættelse af samme forfatters disputats om »Rytterbonden«. Men det er ikke blot et lærd værk, skrevet på grundlag af førstehåndsstudier i arkiverne, det er også et ualmindeligt nydeligt boghåndværk med smukke billeder og meget fint opsat tekst.

Forfatteren har givet en indgående skildring af bondens forhold til jorden, skoven og ikke mindst herremanden i perioden op til og lidt efter de store bondereformers tid, men på et stærkt begrænset område. Det har den store fordel, at der bliver mulighed for at dvæle lidt mere ved enkeltheder og enkeltpersoner, og det er da også i høj grad dette sidste, som giver bogen en særlig interesse for den historisk interesserede, som måske ikke er så meget inde i det mere specielle landbrugs- og skovbrugsfaglige område.

Man får god besked om det særlige forhold, der gjorde sig gældende m.h.t. udnyttelsen af underskoven, i første række hasselbeplantninger, som gav materiale både til eget brug og til salg, f.eks. i København. Men også den begyndende frugtavl får man et indtryk af. For bønderne betød det overmåde meget at hævde deres ret til at skove i denne særlige »underskov«.

Efter læsningen vil det nok være billedet af bestemte personer, der står klarest i erindringen, mænd som bonden Rasmus Peder Madsen, amatøradvokaten Jacob Canaris (af græsk afstamning) og godsejeren Peter Johansen. Bonden er ganske simpelt imponerende. Han viser sig i besiddelse af helt enestående evner til at klare retssager lige op til højesteret, bistået af Canaris. Flere gange må godsejeren give køb. Man vil sikkert overraskes over størrelsen af fæstebøndernes gårde og af hovbøndernes vilje og evne til at hævde sig og stå fast på deres rettigheder. De var ikke »trælle«.

På den måde får man et stærkt indtryk af, at der virkelig herskede retstilstande i enevældens Danmark, selv om det nok fra tid til anden kunne knibe for menigmand at trænge igennem med sine retfærdige krav, men det lod sig altså gøre. Man møder også beretninger om stridigheder på arbejdspladsen, som næsten kan minde om aktuelle oplevelser. Også den gang kendte man til arbejdsnedlæggelser o.lign.

For den, der har tålmodighed til at følge forfatteren gennem hans meget indgående fremstilling, *voksede der ligesom et levende billede op af livet på landet i disse gamle dage*, da man så småt fik begyndt på det, der efterhånden skulle føre frem til moderne dansk landbrugsorganisation og de nye sociale og retslige forhold, der hænger sammen hermed.

I de 5 Næstved-blade skriver P. C. Nielsen, lektor i skovhistorie ved Landbohøjskolen og amanuensis ved Arboretet i Hørsholm samt formand for Skovhistorisk Forening og for Frederiksborg amts historiske samfund d. 14. marts 1970 flg. (i udtog):

Videnskabeligt værk – spændende som en roman

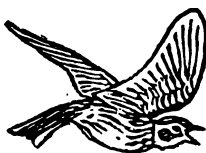
Endnu et værk i rækken af Holger Munks historiske forskning – igen af megen karat

Holger Munk har en fortræffelig evne til at vælge sine citater og referater af arkivmaterialet og til selv at fortælle således, at skildringen bliver levende mange steder,

næsten som en roman, ja, for visse af afsnittene omtrent som i et drama, hvor replik følger replik. Bogen er let læst; men den er samtidig et videnskabeligt arbejde, der bibringer historikerne ny viden om forholdene på et af kongens ryttergodser, såvel før som efter salget. Den side af historien, som bogen navnlig belyser, er landbohistorien, specielt skovens historie, og inden for sidstnævnte område er det yderst sjældent, der udgives større arbejder.

Ordene landbohistorie og skovens historie kan måske afskrække fra at give sig i lag med »Hasselskoven«; men bogen handler også om mange andre ting. Der er afsnit om *Prins Jørgens gartnere, om frugtrædyrkning, om lokastning, om brændevinsbrænding, om den sjældne indtil 5 alen lange hasling eller æsculapslange, om houbøndernes arbejde, om klammeri og håndgemæng mellem bønderne, om træhesten på Liliendal*, som blev benyttet sidste gang i 1784, da Rasmus Peder Madsens nevø måtte bestige den som straf for opsætsighed mod forvalteren.

»Hasselskoven« er en stor bog på 250, vel at mærke store sider, udmærket illustreret, bl.a. med en del gengivelser af dr. Munks egne malerier fra Sydsjælland. Der er navne- og sagregister og resumé på tysk.

I Frederiksborg Amts Avis for d. 7. marts 1970 skriver dr. phil. Axel Garboe:

Skildringer, der gør svundne tider levende og nærværende

Hasselskoven har sin egen fængslende historie, som er fortalt af den lærde naturkender, kulturhistoriker og landbrugshistoriker på Færggården i Horns Herred, dr. Holger Munk, der endnu engang har beriget litteraturen med et værk, som er både interessant og i ydre skikkelse kunstnerisk præget »klædebon«.

Det drejer sig denne gang om Hasselskoven i det sydøstlige Sjælland, hvor den i århundreder har udviklet sig på en enestående måde som en særlig islæt i bøndernes liv, ja, som en økonomisk livsbetingelse for deres eksistens. *Ingen ville som dr. Munk kunne fortælle denne historie.* Dybt rodfæstet gennem slægt og personlige minder er denne forsker. Han ikke bare fortæller om disse mennesker, hvis skæbner og kampe har sat spor i tingbøger og andre gamle dokumenter. Man fornemmer gang på gang, at han lever med dem, som om de var ganske nære. Ikke at de ynkes eller på anden måde kommenteres. Kendsgerningerne taler deres eget sprog, og det er nok. Men kærligheden til hjemegnen og de forudgangne slægter i deres ukendte grave kan ikke undgå at fornemmes som noget levende, smukt, og stærkt.

Der har brændt lys i mange arbejdstimer i Færggårdens studereværelse, førend alle disse bøger kunne udsendes og delagtiggøre mange i skildringer, der gør svundne tider levende og nærværende og sætter tanker i gang, sådan som al sand historiskrivning gør.

Mange vil, efter at have lært dette forfatterskab at kende, ønske, at der endnu længe må brænde lys i Færgøgårdens studereværelse. At der brænder et stille indre lys i forfatterens hjertedyb, kan ikke betvivles.

I Berlingske Aftenavis den 8. april 1970 skriver lektor, dr. phil. I. Boisen Schmidt:

Udvider vort kendskab til land- og skovbrugshistorie

Det er ingen almindelig historiker, der har til huse på Færgøgården i Jægerspris. Han er skolemand, forpagter og en grundig landbrugs- og skovhistoriker.

*Dette sidste har Holger Munk manifesteret dels ved at tage den filosofiske doktorgrad på en stor afhandling om Rytterbonden i Vordingborg rytterdistrikt i 1718–68, dels ved at udgive andre store værker – – – og endelig kommer nu dette store og tunge værk om hasselskoven i Sydsjælland, der er at betragte som en *udvidelse af doktordisputatsen*.*

*Dr. Munk har med grundighed gennemgået et hav af dokumenter, domsprotokoller og kommissionsakter, der belyser hasselskovens historie og bøndernes udnyttelse af den. Det må have været et brydsomt arbejde, thi den slags materiale er bestemt ikke nemt at gå til. *Det kræver flid, tålmod og sporsans at trække en sammenhængende skildring ud af de mange tunge, håndskrevne bind, men det har Holger Munk jo tidligere vist, at han er mand for.* Der er ingen tvivl om, at denne undersøgelse udvider vort kendskab til land- og skovbrugshistorie på væsentlige punkter, og den giver dertil også interessante menneskelige indblik i det forhold og vilkår, under hvilke danske bønder tidligere arbejdede. – *Det må hilses med tilfredshed, at en så kyndig forfatter har taget denne opgave op.**

I Jydske Tidende d. 21. marts 1970 skriver dr. phil. Johannes Lehmann i en kronik, hvori han anmelder »Hasselskoven«, bl.a.:

Her er en kultur, som varmer og glæder

Holger Munk – en mærkelig mand i vor tid. – –

*Til marv og ben er Holger Munk en forsker, og det af så stort og eget format, at videnskabeligt arbejde er ham en livsnødvendighed. Hans sidste bog hedder kort og godt »Hasselskoven« og er en skov- og landbrugskulturhistorisk studie fra Sydsjælland. *Efter hvad sagkyndige på vor Landbohøjskole har meddelt mig, finder de dette store videnskabelige arbejde fuldt ud værdigt til en doktorgrad ved Landbohøjskolen.**

Værket om »Hasselskoven« kan alle læse, og det bør finde den videste udbredelse, det er en berigelse, interessant og kunstnerisk i udførelse.

Holger Munk er en taknemmelig søn af Sydsjællands muld, og han forstår de mennesker, som har levet der for lange, lange tider siden. Han har fulgt deres færden i rets- og tingbøger, og i bjerge af gamle, og meget vanskeligt tilgængelige dokumenter præget med en skrift, der skal den største tålmod til at tyde, og en meget stor træning, som ikke opnås på en studs. Alene det at læse disse folianter er et

kæmpestudium for sig. Hvor vel de fleste ville have givet op, mærker man, at Holger Munk lever med, og han fortæller livligt om den og den, som sad de i hans stue og beretter kendsgerninger fra deres liv. Man rent ud sagt gribes af denne forskers kærlighed til hjemegnen, til barndommens fagre land. Ved de henfarne slægters grave føler man noget levende og sundt. Her når han som skribent højt op. Her er en kultur, som varmer og glæder, og når man har læst »Hasselskoven«, går man til reolen og tager påny den meget smukke mindernes bog frem. Da er man i det allerbedste selskab, og det er godt, just i de tider vi nu må igennem, og hvor så meget af virkelig værdi væltes over ende af folk, som ikke kan eller vil forstå, hvad der er af lødighed og hvad ikke. *Som en varm vejleder i vor tid har Holger Munk en stor mission med sine mange bøger. De vil før eller senere blive folkelæsning.*

I »Naturens Verden« for april 1970 skriver cand. mag. Torben W. Langer:

En smukt trykt og smagfuldt illustreret bog – en lækkerbidsken for yndere af god bogkunst

Dr. Munk er en dygtig og produktiv forfatter, hvis kulturhistoriske forfatterskab nærmer sig de 100 numre. Med »Hasselskoven« har han leveret et vægtigt bidrag ikke blot til selve hasselskovens historie, men tillige en meget detaljeret og fængslende fremstilling af land- og skovbrugets historie, herunder ikke mindst de »rollehavende«, herremænd og bønder, og deres indbyrdes forhold i det 17. århundrede. Gennem mangeårige arkivstudier er forfatteren trængt dybt ind i sit stof, som han tillige har et førstehåndskendskab til som aktiv landmand. Som resultat udkrystalliserer der sig et billede, som på mange punkter afviger ikke så lidt fra det, man har bragt med sig fra skolens historieundervisning. Mennesket, især bonden, er i denne bog en forgrundsfigur, og den historieinteresserede kan i bogen hente megen nyttig og veldokumenteret viden.

At den smukt trykte og yderst velvalgt og smagfuldt illustrerede bog, som tillige er en lækkerbidsken for yndere af god bogkunst, kan forhandles til en så rimelig pris, skyldes en række tilskud til dens trykning fra adskillige fonds samt fra Ministeriet for kulturelle anliggender. Disse penge er givet godt ud på dette smukke og indholdsmæssigt værdifulde værk.

I Hedeselskabets Tidsskrift marts 1970 skriver redaktøren:

Hasselskoven

I 1954 antog Københavns Universitet den landbrugs- og kulturhistoriske studie fra Sydsjælland »Rytterbonden« til forsvar for den filosofiske doktorgrad. Forfatteren, *Holger Munk*, Færgegården, Frederikssund, der ikke var akademiker, hvorved den tildelte hæder blev så meget større, havde til dette store arbejde indsamlet og bearbejdet så meget materiale, at han siden da stadig har offentliggjort videregående detaljer, som han ikke havde medtaget i »Rytterbonden«, enten fordi det lå uden for det egentlige emne, eller fordi det ville føre for vidt.

I et mindre kapitel i doktorafhandlingen kom Holger Munk således ind på en undersøgelse af årsagerne til, at en del gårde i visse egne i Sydsjælland, navnlig omkring Vordingborg, i mere end hele det 18. århundrede beskæftigede flere tjenestefolk, flere husfolk og indsiddere end tilsvarende samfund af landbrugere andre steder. Forfatteren påviser, at årsagen er et bierhverv i landbruget karakteriseret ved en opbygning og udvikling, der ikke kendes tilsvarende andre steder i Danmark eller i udlandet. Det er *Båndkæppeskoven* og den dermed følgende udnyttelse af underskoven, der har spillet så stor en rolle, at det ofte endda blev vedkommende landbrugeres hovederhverv. Båndkæppeskoven var en hassel-underskov i 6–8 årig omdrift, hvor der ved en forstandig og skånsom hugst blev frembragt en produktion af kæppe og stager, der solgtes videre til hammerskafter eller anvendelse ganske som båndpil.

Det er dette spændende emne om en ganske særartet skovdrift og efterhånden udformet til fuldkommenhed, som Holger Munk har taget op til udførlig behandling i en ny bog, som han kalder »Hasselskoven«. Det er en smuk, vel illustreret bog på 250 sider i stort format med et udførligt tysk resumé, gode kildehenvisninger og register, udsendt på eget forlag.

Ved citater fra gamle protokoller i rentekammeret, fra retsprotokoller, skiftesager og materiale om Sydsjællands skovhistorie i almindelighed fortælleres her *en helt usædvanlig historie om et bondeinitiativ*, der har bredt sig over store dele af Sydsjælland, først med frugtavl som hovedformål og derefter, eller måske samtidig, med Båndkæppeskoven som en sideløbende produktionsgren, som skovhistorien ikke kender sidestykke til. For hele landsbysamfund blev den intensive udnyttelse af underskoven en livsbetingelse, og når det i dag er *lykkedes Holger Munk så fortrinligt at fremlægge et væld af kendsgerninger herom*, skyldes det netop, at bønderne kæmpede en lang række forbitrede kampe mod godsernes magthavere for at bevare erhvervede rettigheder i underskoven, og disse kampes forløb er registreret i retsbøger og skifter.

FARØ

En landbrugskulturhistorisk studie af liv og arbejde på en bondegård
i tidehvervet omkring 1870

Denne bog, som – min alder taget i betragtning, sandsynligvis må blive min sidste, tilegner jeg mine mange trofaste – kendte og ukendte – læsere, som ved ord eller breve har glædet mig med at fortælle om deres udbytte ved at følge mig gennem mine skildringer af det »tabte land«, hjemstavnen i Sydsjælland, og om den værdi, de føler ved at have mine bøger stående i deres bogsamling. Større løn kan ingen forfatter ønske sig.

Fra fortiden, som jeg har skildret i »Rytterbonden« og dens fortsættelse »Hasselkoven«, og til nutiden – fortællingen om min egen tid – samlet i »Hesten i Sydjylland« og i »Mindets lyse spil« ligger bogen om »Farø« som bro og bindeled.

Skønt det er bogen om mine forældres første tid, om det liv de levede i hverdag som i fest, om det sprog de talte – som jo også blev mit modersmål, og om de egne, hvor handlingen foregår, må det skildrede også ses som baggrund for min egen tilværelse – mine første drengeår.

Bogen om »Farø« bliver derved samtidig en mindekrans om de mange, som gennem deres fortællinger har ført mig ind i deres tid og gjort den levende for mig, således at jeg føler at have oplevet et tidsrum af langt over hundrede år.

Holger Munk

I Lolland-Falsters Folketidende d. 4. februar 1970 skriver museumsleder F. Nabe-Nielsen:

Oldtidsvejen fra Sjælland til Falster gik over Farø

Henrivende bog om den ø, der om nogle år skal være en af bærepillerne i den ny bro over Storstrømmen.

Sjældent går man i gang med en bog som denne, hvis typografiske skrift, Cicero Baskerville, og et væld af maleren Johannes Larsens velkendte tegninger fra Achton Friis og Johannes Larsens bøger »De Danskes Øer« i sig selv gør det til en nydelse og glæde for enhver ynder af en bogs udstyr.

Indholdet svarer til rammen. Det er en forfriskende blanding af natur og kultur. Der er vingeslag af trækfugle og kølstriber efter svømmende svaner, gæs og en fauna langs veje og dyrkede marker for alle naturelskere.

Den historiske baggrund er tiden omkring 1870 og bygget på en oplyst bondes dagbog fra denne tid. Forfatteren har lykkelig formået at pille dagbogens lognotater bort og givet en skildring af livet på den afsides liggende ø.

Bogen er kun trykt i 500 eksemplarer, og forfatteren, der bor i Frederikssund, er selv forlægger.

I Jydske Tidendes kronik d. 10. februar 1972 anmelder dr. phil. Johannes Lehman »Farø«:

Holger Munk gør et nyt fund

På grundlag af en gammel dagbog har dr. phil. Holger Munk, Færggården, Jægerspris, skrevet en interessant bog om dagliglivet på Farø for 100 år siden. Den ældste færdselsvej – oldtidsvejen – fra Sjælland til Falster gik over denne ganske lille ø.

Trods den kendsgerning, at dr. phil. Holger Munk næste år runder de otti, er han som forsker så levende som nogen sinde, hvad der unægtelig vil sige meget, og han er stadig lige produktiv. Om nogen i vor tid gælder det om denne egenartede og betydelige mand, at det er lysten, der driver værket. Det ligger dybt i hans natur, at han må granske og bygge på de fund, han gør i de hundreder af gamle protokoller og tusinder af dokumenter, han vækker op af søvnen på Rigsarkivet og Lands-

arkivet. Det er unægtelig al beundring værd, for han har altid haft såre meget at tage vare på, ved siden af sin videnskab. Gennem mange år bestred han en anstrengende daglig gerning som overlærer i Frederikssund og skoleforstander, foruden at være forpagter på den skønne »Færgegård« under Jægerspris, ret et historisk sted som ramme om denne mand og hans virke. Ved sin enestående flid og intuition har *han nået de smukkeste resultater, der vil bevare hans navn, som en af de betydeligste skribenter i sin art i tiden.*

Det er ædelt vildt, han har fanget ind, og alle hans nu så mange bøger vidner om hans kræse sans for det helt rigtige udstyr. Hver enkelt er et bevis på, hvor højt vor bogfremstilling kan nå, når den vogtes af den kyndige. Format og papir svarer altid til hinanden, dertil kommer illustrationerne, der igen er noget for sig. Holger Munk var ikke blot en estimeret tegnelærer, han er en kunstner af en ædel art. Får han engang en ledig stund fra skrivebordet, bør han samle i en mappe en række af sine arbejder fra tegnepulten. Samlede vil de betyde en bemærkelsesværdig landvinding. Man kan i denne forbindelse blot tænke på skelsættende værker som »Hesten i Sydsjælland gennem 200 år fra 1700 til 1900«, på »Rytterbonden«, der skaffede denne ikke-akademiker den filosofiske doktorgrad ved Københavns Universitet, en unægtelig meget ærefuld hændelse, der gik stort gny af, så kan man lade sig rent ud sagt fortrylle af »Mindets lyse Spil«, en dejlig, fin og fornem bog, af »Hasselskoven« og nu af det sidste resultat fra den flittige pen, bogen om den lille ø Farø.

Den ældste færdselsvej mellem Sjælland og Falster gik over denne ganske lille ø, som kun få kender og færre har besøgt. Hvad Holger Munk har at berette på solid basis af sin farbroders dagbog, er et stykke ægte dansk kulturhistorie, følsomt skildret ud af et medlevende sind. Meget taler for, at just dette arbejde vil vinde frem til at blive det mest kendte i rækken af Munks nu så mange bøger. Bliver det ifølge sagens natur ikke en folkebog i almindelig og bred forstand, vil »Farø« sikkert gennem årene hævde sig som en folkets bog, i mange gode hjem over hele Danmark. Den vil ikke lade nogen ligegyldig, og enhver vil føle rig glæde ved at læse i den, og se på de herlige illustrationer, valgte med sans for emne og proportion.

Denne gedigne bog er grundigt og omhyggeligt fortalt

I denne bog har dr. phil. Holger Munk stillet sig den opgave: at følge det daglige liv og arbejde på en bondegård for 100 år siden på grundlag af en dagbog skrevet af Lars Pedersen Munk i Bakkebølle i Sydsjælland, Holger Munks fødeby.

Bondegården lå på Farø, en lille ø nordvest for Bogø i Storstrømmen. Indledningsvis fortæller Holger Munk dels lidt om Farø og dens oldtidsminder ved at genfortælle Achton Friis' beskrivelse af den i sin: *De Danskes Øer* (1927), dels om Lars Munks barndom, soldatertid og højskoleophold. Det gør han »for at lette forståelsen af det, der omtales . . . i dagbogen«.

Men hovedindholdet er Lars Munks dagbogsoptegninger om årets gang i 1875 på den største af Farøgårdene med alle dets gøremål i mark, stald, lo og huggehus. De »oversættes« og kommenteres grundigt og omhyggeligt af Holger Munk.

Dagbogen fortæller »om den gamle tids« arbejdsgang, om tiden lige før maskinerne sattes ind, andelsforetagenderne stiftedes, nye kornsorter og dyrkningsmåder prøvedes, og sliddet med mergling og dræning tog fart.

Man kan betegne denne Lars Munk som »en færdig karl« d.v.s. han mestrede alle slags forefaldende arbejder på en bondegård.

Der er ligesom med Holger Munks tidligere bøger kælet for udstyret både m.h.t. papir, trykning og illustrationer. De fleste af tegningerne er af Johannes Larsen, et par er af Andreas Friis, og de står fint til bogens indhold.

Denne gedigne bog, der følger sig smukt ind i rækken af Holger Munks øvrige landbohistoriske bøger fra Sydsjælland, er godt, grundigt og omhyggeligt fortalt, så man får et levende og nærværende indtryk af denne fjerne brydningstid i landbrugets historie, af Lars Munk og de øvrige øboere samt af livet på denne til tider isolerede ø.

Det er interessant og fængslende læsning, og man kan kun beklage, hvis det virkelige går, som forfatteren har bebudet, at denne bliver hans sidste bog.

Næstved-bladene skriver:

Dagliglivet på Farø, som det formede sig i 70'erne – for hundrede år siden

Med sin farbrors dagbog i hånden har dr. phil. Holger Munk skrevet sin bog – et stykke kulturhistorie så levende og gedigent.

Om alle Holger Munks bøger kan siges, at de er udsendt i et format og udstyr, der er en fryd for øjet og fyldt med dejlige illustrationer. Han forstår tilfulde den kunst »at servere en hverdagsret på et sølvfad«, og han skriver et smukt og kænefuldt dansk, hvortil kommer, at der til grund for hans historiske arbejder ligger mangeårige og omfattende arkivstudier, så der virkelig er bund i det, han skriver om.

I den bog, Holger Munk nu har udsendt med støtte fra Carlsen-Langes legatstiftelse, har han fulgt linien op fra sine tidligere bøger. Formatet er fornemt, papiret godt og billedvalget usædvanlig smukt.

I »Historie. Jyske Samlinger. Ny række 10². 1973« skriver Paul G. Ørberg:
Farø. – – Bogen er en kærlighedserklæring til den danske idyl, som også læseren kommer til at holde af. – Vi får et udmærket indtryk af arbejdet på en bondegård lige før maskiner, andelsbevægelse m.v. vender op og ned på så meget. Man ser bogstavelig talt for sig de brede stærke arbejdshænder, som er i næsten uafbrudt aktivitet fra tidlig morgen til sildig aften, hellig og søgn.

Hvilken flid og hvilken arbejdsglæde.

Bogen om Farø er et sjældent smukt stykke hjemstavn- og kulturhistorie.

De mange herlige tegninger af Johannes Larsen, som udgiveren har kunnet låne fra »De danskes Øer«, gør den *simpelt hen til en bibliofil oplevelse.*

Overbibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev Folkebibliotek, skriver d. 29. dec. 1972:

– – »Deres bøger er enestående i vor litteratur, og læserskaren til dem vokser støt.«

KRONOLOGISK FORTEGNELSE

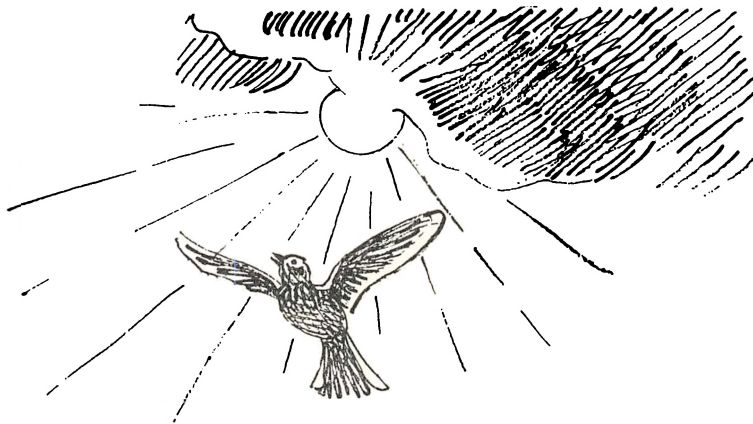
over artikler optaget i aviser, ugeblade og tidsskrifter, over afhandlinger optaget i fagblade og årsskrifter, samt over hvad der er udkommet som særtryk og i bogform.

1. *Taarnfalken*. Isefjordsposten, 1. februar 1922.
2. *Stæren fra Frederikssund*. Dyrevennernes Ungdomsblad, marts 1923.
3. *Hættemaagens Træk*. Dansk ornitologisk Tidsskrift, december 1924.
4. *Lidt om Taarnfalk, Musvaage og Natugle*. Dansk ornitologisk Tidsskrift, april 1928.
5. *Et Blad af Bakkebølles Historie*. Vordingborg Dagblad, 16. og 18. april 1931.
6. *Knud Hjortø*. Vordingborg Seminariums Jubilæumsskrift 1882–1932 II.
7. *Hulemoses Brand*. Vordingborg Dagblad, 4. og 6. august 1932.
8. *Gæs og Ænder*. Medlemsblad for Danmarks Gåse- og Andeavlerforening, 12. februar 1931.
9. *Gæssenes Køns karakterer*. Medlemsblad for Danmarks Gåse- og Andeavlerforening, juli 1932.
10. *Gaaseavl i Danmark*. Tidsskrift for Fjerkræavl, 15. juli 1930.
11. *Danmarks Gaaseavlere*. Tidsskrift for Fjerkræavl, 1. oktober 1930.
12. *Gæssene i London under Verdensudstillingen*. Tidsskrift for Fjerkræavl, 1. november 1930.
13. *Næ deng æ dow faa grov Frydenlund*. Sjællænderen, 1. maj 1934.
14. *Overfarten mellem Sjælland og Falster*. Vordingborg Dagblads særnummer i anledning af Storstrømsbroens indvielse, 25. september 1937.
15. *Frederikssund Handelsskole 1891 – 24. november – 1941*. Isefjordsposten og Frederiksborg Amts Avis, 18. november 1941.
16. *Samleren*. Novelle i Politikens Magasin, 30. juli 1944.
17. *Fra Aspargesmarken*. Dansk Havebrug, 15. oktober 1945.
18. *Landøkonomisk Havebrug*. Dansk Havebrug, 15. november 1945.
19. *Vordingborg Rytterdistrikts Vandmøller 1718–1774*. Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 1947.
20. *Hestegildereren*. Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 1948.
21. *Kvindestuen*. Studie fra Vordingborg Rytterdistrikt. Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 1949.
22. *Kunstnerliv paa Jægerspris Færgegaard*. Jul i Nordsjælland 1950.

23. *Ornebjerghingsten*. Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 1951.
24. *Overdrevene*. Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 1951.
25. *Danske Stormmaagers Træk*. Dansk ornitologisk Forenings Tidsskrift, 3. hft. 1951.
26. *Hesten i Sydsjælland gennem to hundrede Aar. 1700–1900*. Det kongelige danske Landhusholdningsselskab og Det danske Forlag. 1951. 700 ekspl.
27. *Hovbud og Ægtkører*. Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 1952.
28. *Dagbogsblade fra Færgegaarden i Vinteren 1929*. Jul i Nordsjælland 1951.
29. *Musvaagetrækket*. Frederiksborg Amts Avis, 25. september 1953.
30. *Bækken*. Frederiksborg Amts Avis, marts 1954.
31. *Rytterbonden*. En landbrugs- og kulturhistorisk studie fra Vordingborg Rytterdistrikt 1718–1768. Det danske Forlag. 1955. 700 ekspl.
32. *Sjaggeren*. Frederiksborg Amts Avis, 21. oktober 1955.
33. *Et tilbageblik i Hjemstavn*. Næstved-bladene, 2., 6. og 7. august 1956.
34. *Hvorledes havde Ungdommen det i Sydsjælland for 2–300 Aar siden*. Gaasetaarnet. Medlemsblad for Hjemstavnsforeningen for Vordingborg og Omegn, september 1956.
35. *Taarnet*. Vordingborg Seminariums Festskrift ved 75-års jubilæet i 1957.
36. *Hvem var han – Frømanden fra Rettestrup?* Næstved-bladene, 15. januar 1957.
37. *Storkeægget*. Noget for Alle. (Tillæg til Næstved-bladene). 3. maj 1958.
38. *De høje Pile*. Næstved-bladene, 9. juli 1958.
39. *Sydsjælland*. Næstved-bladene, 17. august og fortsættelse i Noget for Alle, 24. august 1958.
40. *Den kongelige Vildtbane fra Præstø Fjord til Dybsø Strand*. Præstø Avis' jubilæumsnummer (100 år), 2. oktober 1958.
41. *Balle-Lars*. Næstved-bladene, 6. september 1958.
42. *Skorter det paa historisk Interesse i Præstø Amt*. Næstved-bladene, 30. september 1958.
43. *Gamle sydsjællandske Slægtsnavne*. Noget for Alle, 4. januar 1959.
44. *En Sommerfugl – et Farvesyn*. Frederiksborg Amts Avis, 24. februar 1959.
45. *Hulemosesøen under Hammeren*. Næstved-bladene, 14. marts 1959.
46. *Mads Nielsens Endeligt*. Næstved-bladene i Noget for Alle, 31. maj og 1. juni 1959.
47. *En tale der ikke blev holdt*. Vordingborg Dagblad, 26. juni 1959.
48. *Ejlemadesøen ved Bregentved*. Næstved-bladene, 2. juli 1959.
49. *Første Guldbryllupsfest i Sydsjælland for 200 Aar siden*. Næstved-bladene, 4. juli 1959.
50. *En Pilgrimsgang*. Næstved-bladene, 14. juli 1959.
51. *Skuespiller og Dannebrogsmænd Hans Christian Knudsen som Færgemand*. Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbog 1958, trykt juli 1959.
52. *Gamle Fotografier*. Frederikssund Folkeblad, 23. juli 1959.
53. *Et godt navn betyder meget*. Næstved-bladene, 3. oktober 1959.
54. *Hvem har bortført Skt. Olavs Kildes Fattigblok*. Frederiksborg Amts Avis, november 1959.
55. *Kælderpigebarn fra Rønnede Kro*. Næstved-bladene, november 1959.

56. *Godsinspektører og Skovridere paa Jægerspris*. Frederiksborg Amts Avis, 1. december 1959.
57. *Min Barndoms Landevej med »De krumme Ege«*. Næstved-bladene, 15. og 16. december 1959.
58. *Julen paa Kræmmervænget 1755*. Et tidsbillede. Noget for Alle, 24. decbr. 1959.
59. *Minder om den sydsjællandske Jul*. Næstved-bladene, 28. december 1959.
60. *Jacob Olsen og Inger Joensdatter i Skovhuse*. Historisk Samfund for Præstø Amt for 1958, udgivet i 1960.
61. *Det man vil eje, maa man værne om om og kæmpe for*. Næstved-bladene, 25. og 26. juli 1960.
62. *Hjemstavnsdigtning – hjemstavns historie*. En hilsen til mønboerne. Møns Dagblad, 2. august 1960.
63. *Spildte Guds Ord paa Balle-Lars*. Noget for Alle, 16. oktober 1960.
64. *Bakkebolle blev frikøbt*. Næstved-bladene, 15. november 1960.
65. *Det var her, det skete*. Næstved-bladene, 1. december 1960.
66. *Det var hen paa eftermiddagen lillejuleaftendag 1820*. Næstved-bladene, 23. december 1960.
67. *Borgerskoven*. Noget for Alle, 29. januar 1961.
68. *Christian den Syvendes kongelige forsæt i Sydsjælland*. Næstved-bladene, 19. juni 1961.
69. *Kirkeklokken i Øster Egesborg og Frihedsstøtten paa Vesterbro*. Næstved-bladene, 20. juni 1961.
70. *Konfirmationen*. Lekkende Ungdomsskoles årsskrift 1961.
71. *Fra Kastrup sogn i gamle dage*. Foredrag holdt på Neder-Vindinge skole 4. december 1961 og optaget i Næstved-bladene 16. juni 1962.
72. *Lidt om retsforholdene i Sydsjælland i Chr. V's og Fr. IV's tid*. Foredrag holdt ved Præstø Amts historiske Samfunds 50-års fest i Næstved, 1. februar 1962 og optaget i Næstved-bladene 6. og 7. februar 1962.
73. *Færgedaarden gennem fire hundrede Aar*. Gads forlag. 1962. 700 ekspl.
74. *Smed Juul i Stokket*. Lekkende Ungdomsskoles årsskrift 1962. Optaget i Næstved-bladenes nytårsudgave 1962.
75. *De sydsjællandske Vildtbanesten og deres Skæbne*. Næstved-bladene marts 1963.
76. *Hanebogen. – Nøglen til den forunderlige Verden*. Frederiksborg Amts Avis. April 1963.
77. *Humleranker*. Frederiksborg Amts Avis, 30. januar 1964.
78. *Arkitektonisk Sjældenhed i Jægerspris Færgedaard*. Frederiksborg Amts Avis, 16. februar 1964 og Næstvedbladene 3. marts 1964.
79. *Træhesten paa Lilliendal*. Næstved Tidendes jubilæumsnummer, 6. juli 1966.
80. *Mindets lyse Spil*. Barndomsminder fra en gård i Sydsjælland omkring århundredskiftet. Udgivet som jubilæumsbog af Næstved Tidende, 6. juli 1966. 1500 ekspl.
81. *Minde om Knud Hjortø i Anledning af hans 100 Aars Fødselsdag*. Næstved-bladene, 7. januar 1969.
82. *I Kuld og Kaare*. Dansk Folkemål, 19. årgang 1965–1968, og i Næstved-bladene, 22. januar 1969.

83. *Et usædvanligt Skolejubilæum i Vordingborg*. Næstved-bladene, 24. maj 1969.
84. *Springfrøen* – derhjemme fra marken i Sydsjælland. Næstved-bladene, 18. juni 1969.
85. *Æskulapslangen*. Næstved-bladene, 12. juli 1969.
86. *Trommerne gaar*. En fødselsdagshilsen i Frederiksborg Amts Avis, novbr. 1969.
87. *Hasselskoven*. En skov- og landbrugskulturhistorisk studie fra Sydsjælland 1600–1700. Udgivet på eget forlag i marts 1970 i 700 ekspl. Ca. 50 illustrationer og kort.
88. *En Holger Munk Bibliografi*. 1970. Eget forlag.
89. *Nygaards Mølle*. Næstved-bladene, 26. januar 1970.
90. *Bakkebølle-Stenen*. Næstved-bladene 20.–21. marts 1970.
91. *Farø*. En landbrugskulturhistorisk studie af liv og arbejde på en bondegård i tidhvervet omkring 1870. Eget forlag. 500 ekspl.
92. *Mindets lyse Spil*. II. udgave 1973. 700 ekspl. Eget forlag.
93. *Holger Munk*. Bibliografi. 1973. Eget forlag. 1000 ekspl.
94. *Kulturbilleder fra Sydsjælland i 1600–1700 aarene*. I manuskript. Kan ventes udsendt i 1974.

ANMELDELSER

Aktuelt	11, 13	Jydske Tidende	17, 28, 32
Berlingske Aftenavis	4, 12, 28	Kristeligt Dagblad.....	6, 16, 26
Berlingske Tidende	13, 18	Københavns Kommuneskole	16
Bogens Verden	7, 16, 24, 33	Lolland-Falsters Folketidende	32
Dagens Nyheder	16, 19	Naturens Verden.....	29
Dyrevennen	9	Norsk Faktortidende	5
Frederiksborg Amts Avis....	4, 22, 27	Næstvedbladene 4, 7, 12, 17, 19, 26, 34	
Friskolens Tidende	5	Politiken	5, 20
Hedeselskabets Tidsskrift	29	Sjællandsposten	4
Hesten	10	Socialdemokraten	22
Historie, Ny Række X ¹ 1972, 1973 ²	6, 22, 35	Vejle Amts Folkeblad.....	3, 21
Holbæk Amts Tidende	25	Vendsyssel Tidende	17
Information	15	Aalborg Amts Tidende	10

